

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště oboru NĚMECKÁ A FRANCOUZSKÁ FILOSOFIE

Jan Lockenbauer

Merleau-Pontyho dialog s vědou

Diplomová práce

Vedoucí práce: **doc. Karel Novotný, M.A., Ph.D.**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci *Merleau-Pontyho dialog s vědou* vypracoval samostatně s využitím literatury uvedené na konci spisu.

V Praze dne 17.května 2013

.....
podpis

Poděkování

Mé poděkování náleží vedoucímu práce doc. Karel Novotný, M.A., Ph.D. za hodnotné rady, Mrg. Anne Gléonec za odbornou konzultaci a doc. Mgr. Jakobovi Čapkovi, Ph. D. za poskytnutí pracovního překladu. Dále pak děkuji rodině za bezvadné pracovní podmínky a podporu.

Obsah

Úvodní slovo.....	6
I. Od filosofie žitého světa k vědeckému myšlení.....	9
a.) Okupace jako redukce, marxismus a žitý svět (Lebenswelt).....	10
b.) Merleau-Pontyho interpretace Husserlova vztahu k psychologii.....	18
c.) Tvarová psychologie a převrat vědeckého myšlení.....	25
II. Od vědeckého myšlení k filosofii žitého světa.....	31
a.) Naivní zkušenost a anatomická realita.....	32
b.) Kritika kauzálního myšlení.....	34
c.) Otázka fyziologické funkce	36
d.) Pojmy forma a chování.....	38
e.) Struktury chování.....	40
f.) Lidský řád a patologie.....	43
g.) Fenomenologie vnímání a anonymní organismus těla jako vrozený komplex.....	51
Závěrem.....	59
Použitá literatura.....	62
Abstract.....	64
Abstrakt.....	65

Úvodní slovo

Cílem tohoto textu je nastínit způsob, jakým Merleau-Ponty pojímal na počátku své filosofické dráhy vědecké myšlení. Ačkoliv by se na mohlo zdát, že mezi těmito dvěma disciplínami nemůže od doby kopernikánského obratu Immanuela Kanta existovat žádný soulad a že jsou v podstatě neslučitelné, Merleau-Ponty k vědeckému myšlení zaujímá překvapivě vřelý postoj.

Avšak takové tvrzení je potřeba upřesnit, protože se samozřejmě nejedná o zcela libovolné vědecké disciplíny a etapy vědeckého vývoje. Merleau-Ponty odmítá takové pojetí vědy, které z ní činí neomylný nástroj k odhalení reálně existujících zákonitostí přírody, jež je chápána jako soubor vzájemně vnějších částí. Naproti tomu za oblast, která byla Merleau-Pontymu velmi blízká, je třeba považovat ve 40. letech již plně rozvinutou tvarovou psychologii. Nakolik lze soudit, Merleau-Ponty se domníval, že tato vědecká škola se pohybuje na stejném terénu jako jeho vlastní filosofie a že si její stoupenci si kladou podobné otázky jako on sám. Obě oblasti se totiž snaží ozřejmit naši zkušenost v její původnosti, aniž by k ní přistupovaly s určitými předsudky a snažily se ji redukovat na záležitost čisté konstituce či realistické kauzality. Přesněji řečeno, vztah mezi oběma disciplínami má mnohem hlubší charakter. Budeme se snažit ukázat, že Merleau-Pontyho raná filosofie se rodila v přímém *dialogu* s tvarovou psychologií. Co ovšem přesně rozumět pod tímto pojmem, který stojí i v názvu celé práce?

„Při zkušenosti dialogu se mezi druhým a mnou konstituuje společná půda, mé myšlení a jeho myšlení utvářejí jedno jediné tkanivo, stav, v němž se naše diskuse nachází, se dožaduje mých slov a slov mého partnera, naše slova se začleňují do společného výkonu, přičemž ani jeden z nás není jeho tvůrcem.“¹

Domníváme se, že o Merleau-Pontyho vztahu k vědě lze mluvit jako o dialogu. Jistěže spočívá především ve čtení textů vědeckých odborníků a jejich pochopení či následné interpretaci. Přesto se nám zdá, že i v takové podobě se otevírá místo společného utváření myšlenek, ve kterém nelze říci, co přesně přivedl do diskuze Merleau-Ponty a co jeho „společníci“. Nejde přeci o to, že by předem přicházel s jasně formulovanými tezemi, které by jakémukoliv vědeckému myšlení vnucoval. Spíše lze říct, že Merleau-Ponty poznává to, co si sám myslí, právě v konfrontaci s vědou. V rámci interpretace a porozumění výzkumům Merleau-Ponty sám myslí podle vědy a hledá, co v ní zbývá k

---

¹ Merleau-Ponty, M., *Phénoménologie de la perception*. Paříž: Gallimard, 2009. s. 412. Pro citování Fenomenologie vnímání používáme pracovní překlad J. Čapka.

myšlení. Avšak to, co nalézá navíc, nelze přisoudit pouze jemu. Není možné vytyčit přesnou hranici a rozlišit vyčerpávajícím způsobem to, co v nich již spočívalo od toho, co interpret objevil nového, protože texty už sami v sobě obsahovaly zárodek tohoto „nemyšleného“ a bez nich by k němu interpret sám nikdy nedospěl. Merleau-Pontyho myšlení přichází na společný terén, aby se formovalo. Teprve na tomto terénu dochází k rozvinutí jeho myšlenek.

V názvu jsme neupřesňovali o jaké odvětví vědy se jedná právě z toho důvodu, že Merleau-Ponty dospíval k tomu, co si sám myslí, stejnou měrou jak v kritickém dialogu s realistickou fyziologií a s ní související psychologií a biologií, tak v konstruktivním dialogu s tvarovou psychologií a jí příbuznými vědami. Právě tento dialog, který utváří Merleau-Pontyho myšlení, se budeme snažit v textu rozvinout. K tomu ovšem musíme nejprve podniknout několik přípravných kroků, které se stávají vlastním tématem první části předkládaného textu.

Nejdříve se pokusíme objasnit, jak Merleau-Ponty pojímá filosofii a tím pádem poukážeme i na důvod, díky kterému můžeme vůbec hovořit o možnosti pozitivního vztahu mezi filosofií a vědou. Toto zkoumání se otevírá s objevením původní úrovně zkušenosti, tedy žitého světa, který popsal v pozdních textech Edmund Husserl a který předchází jak každé filosofické reflexi tak každému zkoumání týkajícímu se čisté konstituce. Tento objev nám pomohou učinit Merleau-Pontyho články týkající se válečného období ve Francii a interpretace marxistické filosofie. Ukáže se, že Husserlův objev žitého světa je zásadní pro pochopení vědy i filosofie jako operací vůči tomuto světu sekundárních. Na tato zkoumání navážeme analýzou vývoje stanoviska, které dle Merleau-Pontyho zaujímal Husserlova fenomenologie vzhledem k psychologii. Nakonec načrtneme, v jakém smyslu se tvarová psychologie přiblížila původní úrovni žitého světa a jaký pokrok učinila oproti realistické psychologii v chápání vědeckého objektu. Základními texty, ze kterých v této části budeme čerpat, jsou především článek *Marxismus a filosofie*² a poznámky z přednášky *Humanitní vědy a fenomenologie*.

V druhé části práce se pokusíme vyložit vztah Merleau-Pontyho filosofie a vědeckého myšlení v rámci textu *Struktura chování*. Ačkoliv v souboru Merleau-Pontyho textů lze později vysledovat nejrůznější setkání s vědeckým myšlením, jedná se o první a jediný oficiálně publikovaný text věnovaný této otázce. Z toho důvodu je třeba začít vzájemný vztah sledovat právě u něj. Pokusíme se ukázat, jakým způsobem rozumí vědě v této publikaci a jak je následně možné výdobytky jeho prvních analýz prodloužit a přenést

---

2 Pokud není uvedeno jinak, používáme pro cizojazyčné texty vlastní překlad.

na půdu Fenomenologie vnímání.

Nejdříve objasníme kritiku, která je adresována kauzálnímu uvažování a realistické vědě. Důležitou úlohu v rámci této kritiky hraje analýza vztahu mezi organickou funkcí a anatomickým substrátem. Na základě opory ve výzkumech tvarové psychologie Merleau-Ponty upozorňuje, že fyziologie nemůže na svůj předmět, který je právě fungování organismu, pohlížet jako na realitu, která má anatomický původ. Následně se pokusíme v návaznosti na tuto kritiku ozřejmit pojmy chování a forma, přičemž nastíníme, jak s nimi pracovala tvarová psychologie. Nakonec poukážeme na způsob, jakým Merleau-Ponty prodlužuje tvarovou psychologii na půdu filosofie a staví se proti některým závěrům jejích přívrženců. Tím se otevře výzkumné pole označené jako „Lidský řád“, v jehož rámci se zaměříme především na výklad patologií, při němž hraje důležitou úlohu psychoanalýza. Zde je poprvé prostřednictvím pojmu chování naznačen vztah těla a vědomí. Avšak Merleau-Ponty dle nás ve Struktuře chování nedospívá k optimálnímu řešení tohoto problému. Proto nakonec načrtneme způsob, jakým Merleau-Ponty koriguje prostřednictvím radikální reflexivní filosofie své závěry na půdě *Fenomenologie vnímání*.

Zdá se, že psychologie, stejně jako všechny ostatní vědy, může mít pouze jeden výchozí bod: svět jak jej vnímáme, naivně a nekriticky. [...] Neexistuje totiž jiný základ pro vybudování vědy.³

Wolfgang Köhler

I. Od filosofie žitého světa k vědeckému myšlení

V jednom z článků věnovaných malířství a obecněji vyjadřování, Merleau-Ponty naléhá, aby každý, kdo se pokouší o úvahy nad uměleckou tvorbou, pohlížel na umělce v kontextu jeho běžného života a nikoliv pouze prostřednictvím díla, které máme dnes před očima.

Nechce tím samozřejmě říci, že by dílo bylo determinováno životem, protože dílo je manifestací existenciální svobody v situaci, je převzetím povahy, výchovy, tělesných dispozic, životních událostí a všech ostatních daností a nemusí k němu docházet nutně a nevyhnutelně jako k pouhému důsledku těchto daností. Merleau-Ponty chce zabránit spíše protilehlé krajní pozici takového uvažování, tedy postoji apoteózy, který z autora činí božskou, absolutně svobodnou bytost nepodléhající žádným okolnostem a z jeho činnosti tvorbu *ex nihilo*. Tento iluzorní postoj se dá shrnout analogií mezi čtenářem obdivujícím spisovatelovo dílo a milencem snícím o jeho nepřítomné družce.

„Spisovatele si představujeme na základě jeho díla, milenec shrnuje nepřítomnou do několika slov, několika výstupů, ve kterých se nejčistěji vyjádřila. Když se s ní opětovně setká, nejraději by pronesl Stendhalovu slavnou větu: „Cože, to je pouze toto?“ Když se seznámíme se spisovatelem, jsme hloupě zklamaní, že nenacházíme v každém okamžiku jeho přítomnosti tu podstatu, tu promluvu bez poskvrny, kterou jsme si uvykli představovat pod jeho jménem. Takhle že tráví svůj čas? V takovémto ošklivém domě že bydlí? Tohle že jsou jeho přátelé a žena, se kterou sdílí život?“⁴

3 „La psychologie, comme toutes les autres sciences, ne peut avoir, semble-t-il, qu'un seul point de départ: le monde tel que nous le percevons, naïvement et sans esprit critique. [...] Il n'est pas d'autre base, en effet, pour édifier une science.“ Köhler, M., *Psychologie de la forme*. Paříž: Gallimard, 2000. s. 11.

4 „Nous concevons l'écrivain à partir de son oeuvre, l'amoureux résume l'absente dans les quelques mots,

Jakožto čtenáři a diváci můžeme postavit před náš zrak autorovo dílo jako celek, ovšem pro malíře i spisovatele bylo stále před nimi, bylo něčím, co uskutečňují v každodenní práci. Stejně tak můžeme jakožto diváci sledovat vývoj a proměny malířova stylu, ale pro něj byl slepým směřováním a nemohl mít nejmenší tušení, kam jej skutečně zavede. Když umělec zemřel, dílo se oddělilo od života, být katalogizováno a stálo se součástí kulturního světa.

Rozšířme pro začátek tyto úvahy o opatrnosti na každý druh vyjádření. Pokusme se být obezřetní a udržme tuto rovnováhu mezi výrazem a životem, v jehož lůně vznikl, i na několika následujících řádcích s tím, že ve filosofii hrozí iluzorní apoteóza autora ve stejné míře jako ve výtvarném umění a literatuře. Takový krok nám umožní poukázat na skutečnost, že pokud se filosofie nechce stát smyšlenou fikcí, nesmí se považovat za původní činnost odhalující v jejich poslední pravdě syntetické operace vědomé konstitute, ale musí sama sebe chápat jako vyjádření založené na naivní zkušenosti světa. Vzápětí se ukáže, že stejný požadavek přísluší vědě, kterou není možné považovat za disciplínu odhalující věčné zákony přírody.

a.) Okupace jako redukce, marxismus a žitý svět (*Lebenswelt*)

Zdá se, že v obezřetnosti nás může udržet článek publikovaný v červnu 1945 v prvním čísle revue *Les Temps modernes* nazvaný *Odehrála se válka*⁵, ve kterém je nastíněno, jak velkou měrou formovaly události druhé světové války Merleau-Pontyho myšlenky týkající se úkolu filosofie a jejího výchozího bodu. Připomeňme, že generace filosofů, ke které kromě něho patřili i Jean-Paul Sartre a Simone de Beauvoir, byla vzdělávána na ENS ve velké míře v rámci karteziánské a kantovské tradice, jejímž hlavním představitelem byl Leon Brunschvicg.

Avšak nejednalo se ani tak o čistě filosofický postoj prezentovaný na univerzitách, jako spíše o zděděný vágní pozůstatek novověké filosofie v obecném kulturním povědomí. Ačkoliv bylo všeobecně rozšířené tradiční racionalistické chápání člověka zpochybněno na

---

les quelques attitudes où elle s'est le plus purement exprimée. Quand il la retrouve, il est tenté de redire le fameux: Quoi, ce n'est que cela? De Stendhal. Quand nous faisons la connaissance de l'écrivain, nous sommes sottement déçus de ne pas retrouver en chaque instant de sa présence cette essence, cette parole sans bavures que nous avons pris l'habitude de désigner par son nom. Voilà donc ce qu'il fait de son temps? Voilà donc la laide maison qu'il habite? Voilà donc ses amis, la femme dont il partage la vie?«
Merleau-Ponty, M., *Le langage indirect et les voix du silence*. in: Merleau-Ponty, M., *Signes*. Paříž: Gallimard, 2008. s. 93.

5 Merleau-Ponty, M., *La guerre a eu lieu*. in: Merleau-Ponty, M., *Sens et non-sens*. Paříž: Gallimard, 2009. s. 169 - 185.

počátku století celkovou krizí evropské kultury, ve Francii se opětovně ustavilo jako optimistická filosofie vítězného národa první světové války.

„Vybízeli nás abychom odvolali již jednou odehrané dějiny, abychom našli okamžik, kdy Trojská válka ještě nemusela propuknout a kdy svoboda mohla ještě, v jediném gestu, nechat roztrástit na kusy neodvratnost vnějšího dění. Tato optimistická filosofie, která redukovala lidské společenství na souhrn vědomí vždy připravených na mír a štěstí, byla totiž filosofií národa, který obtížně zvítězil.“⁶

Tato optimistická filosofie byla v očích Merleau-Pontyho sražena na kolena a odhalena jako falešná z toho důvodu, že Francie zažila čtyři roky trvající okupaci. Na základě dědictví tradiční filosofie, byl člověk pojímán jako čirá aktivní interiorita, jako ahistorický, univerzálně platný a svobodně jednající subjekt. Ovšem optimismus týkající se možnosti změnit náhle čirou aktivitou a v jediném okamžiku vše vnější a takovýmto způsobem určovat chod dějin, nebyl na místě. Před okupací mohl být pro univerzálně platné subjekty dokonce i antisemitismus nanejvýše velkou záhadou, příčinou obav se stal ve chvíli, kdy začal být řízený propagandou a Pařížané měli příležitost sledovat první židovské děti odvážené z náměstí *Contrescarpe* a deportované neznámo kam. *„Domnívali jsme se, že zde nejsou židé a Němci, ale pouze lidé, nebo přímo vědomí. Zdálo se nám, že každý z nás si v každém okamžiku nové svobody vybírá být tím a dělat to, co se mu zlíbilo.“*

7

Člověk byl pojímán jako svobodné a sobě transparentního vědomí, které plně ovládá všechny své akty a které jejich prostřednictvím udílí smysl všemu vnějšímu. Subjekt, který zkušenost konstituuje a který je autonomní a absolutní tvůrce všeho smyslu a i všech hodnot. Ať už hovoříme o poznání či o jednání, zkušenost se světem pro něj není ničím jiným než aktivní konstrukcí, ve které ovšem právě proto nelze potkat nic cizího, nic co do ní subjekt sám nevložil. Takové myšlení ovšem ztroskotává, pokud má zkušenost s neodvratností alterity, která není převoditelná na jeho moc. Svobodné ahistorické a univerzální interioritě byl okupací odhalen historický a společenský svět jako

---

6 „On nous invitait à révoquer en doute l'histoire déjà faite, à retrouver le moment où la guerre de Troie pouvait encore n'avoir pas lieu et où la liberté pouvait encore, d'un seul geste, faire éclater les fatalités extérieures. Cette philosophie optimiste, qui réduisait la société humaine à une somme de consciences toujours prêtes pour la paix et le bonheur, c'était en fait la philosophie d'une nation difficilement victorieuse.“ Tamtéž, s. 169.

7 „Nous pensions qu'il n'y avait pas de juifs, pas d'Allemands, mais seulement des hommes ou même des consciences. Il nous semblait qu'à chaque moment chacun de nous choisissait dans une liberté toujours neuve d'être et de faire ce qu'il voulait.“ Tamtéž, s. 175.

nepřevoditelný na její konstituující a praktické schopnosti. « *Byli jsme obnažená vědomí oproti světu. Jak jsme mohli tušit, že tento individualismus a universalismus měly své umístění na mapě?* »⁸

Pojetí člověka jako sobě transparentního vědomí byla pouhá iluzorní konstrukce, která neukazovala způsob bytí člověka v jeho poslední a neměnné pravdě, naopak byla sama pouze určitým historicky a společensky situovaným předsudkem, který se ukázal jako pouhá abstrakce a zjednodušení lidské zkušenosti. Díky těmto čtyřem dlouhým létům okupace byli studenti formováni v karteziánské a kantovské tradici donuceni utvořit si na základě zkušenosti pojmy společenského a historického světa a situovanosti v něm. „*Naučili se rozpoznat mezi každým vědomím a všemi ostatními to obecné místo, ve kterém komunikují a které nemělo jméno v jejich dřívější filosofii.*“⁹

Pokud uznáme, že vnějšek není čirým důsledkem konstitutivních schopností vnitřku a je na něj nepřevoditelný, pak bylo by další chybou tvrdit, že spolužáci, kteří nebyli židé ani odbojáři a kteří před hrůzou vnějšku utíkali k četbě svých oblíbených autorů Platona a Descarta, opouštěli tento společný prostor. Neexistuje pouze čistě vnější spád událostí, které se v krajním případě vědomí vůbec netýkají. Merleau-Ponty tvrdí, že i takový útěk je zaujmutím postoje vůči historické a společenské situaci a že z angažovanosti do ní se nikdo vymanit nemůže. „*Jsmo ve světě, do něj vmíšení, s ním kompromitováni.*“¹⁰ Jako účastník levicové odbojové skupiny získal zkušenost, že každé osobní a individuální jednání je zároveň jednáním společenským a historickým, a právě z toho důvodu odmítl abstraktní a reduktivní karteziánské rozdělení na vnitřek a vnějšek.

Ze stejného důvodu mu bylo po určitou dobu lékem na iluzorní předválečnou filosofii myšlení marxismu, které zkušenost okupace činilo srozumitelnou. „*V tom jsme našli pravdu marxismu. Ovšem i marxismus se měl upravit, protože hrozilo, že nás bude utvrzovat v předválečných předsudcích.*“¹¹ Merleau-Ponty odmítá postoj, který pojímá třídní boj jako absolutní pravdu nacházející se mimo jakékoli faktické dějiny a pro který byl fašismus jen určitým druhem kapitalismu, tedy jakéhokoli vykořisťovatelského zřízení stojícího na druhé straně barikády třídního boje. V tomto postoji by marxista nemohl než čekat na konec malé roztržky mezi bližními, aby poté opětovně zahájil svůj boj za

---

8 „Nous étions des consciences nues en face du monde. Comment aurions-nous su que cet individualisme et cet universalisme avaient leur place sur la carte?“ Tamtéž, s. 170.

9 „[I]ls apprenaient à connaître entre chaque conscience et toutes les autres ce milieu général où elles communiquent et qui n'avait pas de nom dans leur philosophie d'autre fois.“ Tamtéž, s. 173.

10 „Nous sommes dans le monde mêlés à lui, compromis avec lui.“ Tamtéž, s. 179.

11 „Nous retrouvons là une vérité marxiste. Mais même le marxisme était à reprendre, car il risquait de nous confirmer dans nos préjugés d'avant-guerre.“ Tamtéž, s. 180.

osvobození, který povede k beztržní společnosti. Autentický marxismus dle Merleau-Pontyho nerozděluje mezi absolutní pravdou a její *faktickou* realizací v *konkrétních* dějinách.

Člověka nelze definovat jako čirou aktivitu interiority, taková definice je iluzorní, protože jsme vždy součástí historického a společenského světa. „*Nemůžeme přecházet nad dějinami a časem, pouze si můžeme v jejich rámci vytvořit soukromou věčnost, smyšlenou stejně jako je ta náležející bláznovi, který si myslí, že je Bohem.*“¹² Právě otázka dějin a intersubjektivní úzce související s otázkou tělesného vnímajícího subjektu, který historický a společenský svět nekonstituuje, ale je do něj situován. Zdá se, že právě válečnou zkušenost by mohla symbolizovat určitý druh redukce ve smyslu upuštění od tradičních filosofických předpokladů. Jaký je úkol filosofie, pokud již nemůže vycházet od evidentní danosti konstituujícího subjektu, naznačuje Merleau-Ponty právě v rámci své interpretace marxistické filosofie.

V článku z roku 1946 nazvaném *Marxismus a filosofie*¹³ Merleau-Ponty kritizuje způsob, jakým jeho současníci tuto nauku pojmají. Je zde zároveň odhaleno, jakým způsobem se má filosofie vykonávat. Ačkoliv je z článku patrné, že v této době ještě inklinoval k určitému radikálnímu levicovému postoji, který v 50. letech odmítne, Merleau-Ponty v něm zároveň nastiňuje jakým způsobem má podle něj filosof pracovat. Jsme oprávněni hovořit o náznavu určité metody, ke které se přihlásí v pozdějším období svého života, ačkoliv její rysy lze sledovat prakticky v celém jeho díle.

Merleau-Ponty označuje za pseudo-marxisty své současníky tvrdící, že marxistická filosofie musí adoptovat metodiku přírodních věd, jejímž modelem je klasická fyzika. Tito autoři vylučují jakoukoli specifickou člověka, který se pro ně stává pouhým pasivním elementem dějin, a domnívají se, že stejně jako přírodní vědy odhalují neměnné a poslední zákony přírody fungující na modelu příčiny a účinku, marxistická filosofie může odhalit takové mechanické zákony pro vždy platné zákony společnosti, které řídí historii, kterým je člověk podřízen a jimiž je determinován.

V článku, ve kterém čerpá především z Marxových nevydaných rukopisů, Merleau-Ponty odmítá takové zákony jako něco jednou daného a neměnného. Poukazuje na to, že dle Marxe jsou pouze sekundárními znaky určité společenské „struktury“, která se dynamicky vyvíjí a spěje ke svému zániku. Nepochopení ze strany obhájců mechanického

---

12 „On ne dépasse pas l'histoire et le temps, on ne peut que s'y fabriquer une éternité privée, fictive comme celle du fou qui se croit Dieu.“ Tamtéž, s. 179.

13 Merleau-Ponty, M., *Marxisme et philosophie*. in: Merleau-Ponty, M., *Sens et non-sens*. Paříž: Gallimard, 2009. s. 152 - 166.

myšlení dle Merleau-Pontyho vzniká proto, že Marxe pojmají především jako kritika myšlení, které považuje za hybatele dějin princip nacházející se mimo konkrétní dějiny.¹⁴ Merleau-Ponty odmítá interpretaci Marxova pojetí dějin jak zespoda, tak shora, protože tento autor dle něj bojuje zároveň proti oběma těmto na první pohled protikladným koncepcím.

*„Z jedné strany je proti všem formám mechanistického myšlení. Z druhé bojuje proti idealismu.“*¹⁵ Hybnou silou dějin není ani soubor příčin a následků pozorovatelný ve faktických dějinách, ani duch, který lstí řídí jedince nevědomky plnící jeho záměry. Merleau-Ponty tvrdí, že kolem pojmu dialektický materialismus se vytvořilo velké nedorozumění, Marx nechtěl říct, že samotný materiál obsahuje sám v sobě princip novosti a produktivity. Poukazuje na skutečnost, že mladý Marx mluvil mnohem výstižněji o „materialismu praktickém“. *„Chtěl říci, že materiál působí v lidském životě jako opěrný bod a látka praxe.“*¹⁶ Jinak řečeno, pro Marxe je hybnou silou dějin pouze samotný člověk. Člověk jako produktivní síla figurující v určitém společenství současníků a výtobytků práce svých předchůdců, tedy člověk historicky a společensky situovaný.

Merleau-Ponty ukazuje, že prostřednictvím takovéto interpretace Marxe lze uniknout iluzorním koncepcím klasické filosofie. Člověka definovaného jako produktivní síla již nelze definovat jako sobě transparentní čistě aktivní vědomí.

*„Jestliže je jednou definován jako vědomí, oddělí se od všech věcí, od svého těla a své faktické existence. Je nutné jej definovat jako vztah k nástrojům a objektům, jako vztah, který není pouhé myšlení, ale který jej angažuje do světa takovým způsobem, že má i vnější stránku, vnějšek, že je „objektivní“ a „subjektivní“ zároveň. Dospějeme k tomu definováním člověka jako bytosti „zakoušející“ a „cítící“, což znamená přirozeně a společensky situované, ale také otevřené, aktivní a schopné ustavit svou autonomii právě na poli své závislosti.“*¹⁷

---

14 Jak jsme ovšem naznačili výše, někteří myslitelé během války právě takovýmto způsobem Marxovi rozuměli.

15 „D'un côté il est contre toutes formes de la pensée mécaniste. D'un autre côté, il livre bataille contre l'idéalisme.“ Tamtéž, s. 156.

16 „Il voulait dire que la matière intervient dans la vie humaine comme point d'appui et corps de la praxis.“ Tamtéž, s. 158-159.

17 „[U]ne fois défini comme conscience, l'homme se séparera de toutes choses, de son corps et de son existence effective. Il faut le définir comme une relation à des instruments et des objets, et comme une relation qui ne soit pas de simple pensée, mais qui l'engage dans le monde de telle manière qu'il ait une face extérieure, un dehors, qu'il soit „objectif“ en même temps que „subjectif“. On y parviendra en définissant l'homme comme être „souffrant“ ou „sensible“, c'est-à-dire situé naturellement et socialement, mais aussi ouvert, actif, et capable d'établir, sur le terrain même de sa dépendance, son autonomie.“ Tamtéž, s. 158.

Pojímat člověka jako vědomí znamená nebrat v potaz jak historickou a společenskou situovanost, která předchází každé tezi, tak skutečnost, že je vztahem ke světu, který se jasně ukazuje ve fenoménu práce. Na druhou stranu marxistický přístup odhaluje člověka, který se na podmínky své situace neredukuje, ačkoliv se z nich zároveň nemůže vymanit. Což znamená, že není pouhým důsledkem, není dějinami a společností determinován, avšak zároveň jenom díky nim můžeme hovořit o svobodě. Definice člověka jako svobodného a od všech podmínek odpoutaného vědomí je šilencovou iluzí. Tímto se dle Merleau-Pontyho Marxova definice lidské bytosti překrývá s pojmem existence, jak jej on sám chápe: „*aktivita daná sama sobě v přirozené a dějinné situaci, stejně tak neschopná se z ní abstrahovat jako se na ni redukovat.*“¹⁸ Všechny ostře kontrastující alternativy jsou pouhou abstrakcí z této původní úrovně: lidská bytost jako existující není absolutně determinovaná ani absolutně svobodná, ani konstituovaná ani konstituující, není pouze pořádána řádem přírody, dějin či společnosti ani jej pouze nepořádá.

Marx jako jediný v době, kdy ostatní rozlišovali primární a sekundární vlastnosti obecného předmětu daného pro poznávající subjekt, rozlišoval od přírody kulturní předmět, který pouhou svou daností odkazuje na druhého a se kterým se otevírá problematika lidského kulturního světa. Člověk ve své aktuální a faktické existenci situovaný na poli přirozených, společenských a historických okolností, které si nevybírá, ustavuje svou svobodu spočívající v produkci. Tím přispívá k ustavování kulturního světa, tedy světa ve vlastním smyslu lidského, a k sedimentaci všech intencí v nástroje a společenské instituce, které svou vahou a setrvačností indikují směr dějin. Svět bez něj není ničím, stejně tak jako on bez světa. Jeho produkce ustavuje kulturní svět, ale tento svět zároveň vzbuzuje zájem člověka a motivuje ho. Z toho důvodu již jednou ustavené instituce uchovává nebo naopak proměňuje, když činí explicitním smysl, který se načrtává v dané historické situaci.¹⁹

Stejně jako každý jiný, ani filosofující jedinec není původně mimo-světským čistým vnitřkem neboli svobodným aktivním vědomím, ale bytostí již vždy situovanou a angažovanou v historickém a společenském světě. Filosofie jako taková je v tomto

---

18 „[U]ne activité donné à elle-même dans une situation naturelle et historique, et aussi incapable de s'en abstraire que de s'y réduire.“ Tamtéž, s. 163.

19 V článku má Merleau-Ponty na mysli konkrétně uvědomění si příslušnosti ke stejné třídě či rozpoznání znaků svědčících o rozpadu kapitalismu. Ovšem podobně lze mimo toto politické rozumění hovořit i o úrovni čistě filosofické. Můžeme například říct, že v rámci moderního myšlení samotného Merleau-Ponty nalézá a činí explicitními prvky, které poukazují na více, než je možné tímto myšlením zachytit a které tedy vedou k jeho překonání. Takto postupuje například ve *Fenomenologii vnímání*.

kontextu jeden z aspektů celku historického a společenského světa, který má svou vahou a setrvačností schopnost formovat myšlení jedince. Může se k tomuto světu přibližovat a odhalovat jeho pravdu, avšak jestliže se domnívá, že může být naprosto nezávislá na dané situaci, stává se iluzorním myšlením. Filosofie je falešná pokud předstírá, že je schopná se z historického a společenského světa odpoutat a dosáhnout jakýchkoli věčných pravd mimo něj. Příklady odpoutaného myšlení můžeme nalézt jak ve filosofii dějin, tak v epistemologii či ontologii. Je jím zrovna tak Hegel, který se na konci života domníval, že jako filosof může přehlédnout dějiny a nalézt jejich smysl, jenž zůstává ostatním skryt, stejně jako myslitel, který se stahuje ze světa a obrací metodou introspekce do určitého domnělého transparentního vnitřku, aby našel aktivitu, která veškerou zkušenost vnějšku vytváří.

„Filosofování je jedním způsobem existence mezi jinými a jak tvrdí Marx, nemůžeme si zakládat na tom, že existenci samu vyčerpáváme v „čistě filosofické existenci“, „náboženské existenci“, „politické existenci“, „juristické existenci“, „umělecké existenci“ či obecně ve „skutečné lidské existenci“. Pokud to filosof ví, pokud si dává za cíl následovat ostatní zkušenosti a ostatní existence v jejich imanentní logice namísto toho, aby se postavil na jejich místo, jestliže opustí iluzi, že pozoruje dovršený celek dějin a přijde si jako ostatní lidé zachycený v dějinách a s povinností vzhledem k budoucnosti, tak se filosofie uskuteční a zároveň se anuluje jakožto filosofie oddělená.“²⁰

Pozdní Hegel se domníval, že jako filosof poznává svým myšlením smysl dějin a odkrývá roli jakou v nich hrají všichni politici, umělci či duchovní představitelé, ačkoliv jim samotným jejich úloha zůstává skryta. Stejně tak se filosof staví na místo „ostatních zkušeností a ostatních existencí“, pokud se domnívá, že jeho disciplína má oproti jiným privilegium, protože jakožto analýza operací, které jakoukoliv zkušenost konstituují, předchází té či oné faktické zkušenosti se světem. Příkladem je v tomto kontextu vztah filosofie vědomí k vědě 19. století, která se domnívala, že za vším nachází neměnné přírodní zákony. Filosof se proti ní stavěl s tím, že předtím než-li ona na základě

---

20 „Philosopher est une manière d'exister entre d'autres, et l'on ne peut pas se flatter d'épuiser, comme dit Marx, dans „l'existence purement philosophique“, l'„existence religieuse“, l'„existence politique“, l'„existence juridique“, l'„existence artistique“, ni en général „la vraie existence humaine“. Mais si le philosophe le sait, s'il se donne pour tâche de suivre les autres expériences et les autres existences dans leur logique immanente au lieu de se mettre à leur place, s'il quitte l'illusion de contempler la totalité de l'histoire achevée et se sent comme tous les autres hommes pris en elle et devant un avenir à faire, alors la philosophie se réalise en se supprimant comme philosophie séparée.“ Taméz, s. 162.

zkušenosti s jednotlivými úkazy a jejich zobecněním odhalí své domnělé přírodní zákony, jeho disciplína odhaluje podmínky možnosti zkušenosti vůbec.

Avšak tento primát filosofie se dle Merleau-Pontyho rozpadá se zpochybněním čistého subjektu jako výchozího bodu myšlení a filosofie se musí chápat jako kulturní produkt mezi jinými. Je z ní činnost, která nemá privilegium vůči ostatním způsobům lidské činnosti. Je-li si toho vědoma, může se pokusit o takové vyjádření, které vzbudí zkušenosti přibližující nás ke skutečnému původu. Co je však tímto skutečným původem?

Když Husserl označil v nejpozdějším období své badatelské činnosti jeden dílčí výsledek svého fenomenologického bádání jako žitý svět (*Lebenswelt*), dal dle Merleau-Pontyho přesné pojmenování původní úrovni, o které Marx pojednává ve svých rukopisech a která se studentům ENS odhalila během okupace. Na konci svého života Husserl nabádal, aby se počínalo myslet od žitého světa a nikoliv od konstituujícího subjektu. Filosofie je proto chápána jako vyjádření založené na tomto žitém světě, jako určitá výpověď o něm, stejně jako jí jsou výsledky všech ostatních oblastí kultury. A stejně jako ostatní disciplíny se původní zkušenosti může přibližovat či vzdalovat. Pokud bude filosof sledovat „jiné zkušenosti a jiné existence v jejich imanentní logice“ namísto toho, aby se kladl na jejich místo, ztratí tím sice svou nadřazenost, ale právě proto mu bude umožněno, aby se od žitého světa neodpoutával do iluzorních konstrukcí a nepřikládal své disciplíně větší důležitost, než jí přísluší.

Merleau-Ponty tvrdí, že Husserlovu fenomenologii nelze považovat za odpoutané myšlení. Nesnaží se jí totiž rozumět jako někteří jeho současníci pouze prostřednictvím nejranějších Husserlových pojmů, které vykazují určitou inspiraci klasickou filosofií a znatelnou snahu o založení filosofie jako nejpřísnější a prvotní oblasti vědění. Husserl tradiční pojmy používal, ovšem v postupném výzkumu přidával nové a neslýchané. Vždy svou filosofii prezentoval jako bádání a jak by jen někdo mohl od začátku tušit, kam jej jeho bádání povede. Vždyť pokud by tomu tak bylo, o žádné bádání v pravém slova smyslu by se nejednalo. Fenomenologie sama tedy podstoupila určitý vývoj a tím jen potvrdila, že neodhaluje jinou původní úroveň, než samotný žitý *historický* a společenský svět. Právě ona slavná redukce a její neustálé promýšlení je bodem, ve kterém se jasně mísí klasické pojetí filosofie se skutečně fenomenologickým přístupem.

„(Husserl) si stále lépe uvědomoval reziduum, které veškerá reflexivní filosofie nechává za sebou, a tu základní skutečnost, že dříve než-li reflektujeme, tak existujeme. A to v takové míře, že přesně proto, aby byla naše situace úplně

*objasněna, stanovil nakonec pro fenomenologa jako prvotní úkol popis tohoto žitého světa (Lebenswelt), ve kterém karteziánská rozlišení nejsou ještě završena.*²¹

Merleau-Ponty považoval za myslitele, který navazuje na Husserlovy výzvy. Nejedná se mu o promýšlení filosofie transparentního subjektu, ale o popis subjektivity původně otevřené do světa. Snaží se uposlechnout Husserla a za svůj prvotní úkol považuje popis žitého světa, světa naší původní zkušenosti, který se nalézá před reflexí a o kterém filosofie jako reflexe zkušenosti vždy pojednává.²² Taková filosofie musí být ostražitá, aby s tímto světem neztratila skutečný kontakt a nepředstírala, že je na něm nezávislá. Proto Merleau-Ponty následuje i jiné zkušenosti se světem, aby našel jejich „imanentní logiku“, dynamické rozvíjení a načrtávání určitého smyslu v jejich vyjádřeních o žitém světě. Kterým směrem se ovšem obrátit a jaké zkušenosti následovat? V rámci přednášek, které Merleau-Ponty uskutečnil na Sorbonně, se ukazuje, jak důležitou roli pro něj hrály vědecké humanitní disciplíny a výzkumy týkající se psychologie. Je z nich zřejmé, z jakého důvodu byla jeho první dvě díla inspirována tvarovou psychologií a do jaké míry nalézal Merleau-Ponty mezi touto disciplínou a fenomenologií vzájemnou souvislost. Na následujících řádcích se pokusíme ukázat, že stejně jako můžeme učinit rozdíl mezi filosofií introspekce a filosofií žitého světa, lze vědu samotnou rozlišit na kauzální myšlení a na myšlení tvaru.

b.) Merleau-Pontyho interpretace Husserlova vztahu k psychologii

Pozici, kterou zaujal ve svých dvou prvních dílech vzhledem k přírodním a humanitním vědám, osvětlil Merleau-Ponty mezi léty 1949 a 1952 v rámci přednášek věnovaných dětské psychologii a pedagogice.²³ Z dochovaných poznámek je zřejmé, že se považoval za Husserlova následovníka, který navazuje na jeho pozdní filosofii a činní explicitním smysl, jenž se v ní načrtával. Merleau-Ponty v textu přednášek rekapituluje Husserlův podnik a ukazuje, že fenomenologie byla vždy ve velmi úzkém vzájemném vztahu s vědou. Husserlovo bádání bylo po celý jeho život motivováno v první řadě přáním

---

21 „Il apercevait toujours mieux le résidu que toute philosophie réflexive laisse derrière elle et ce fait fondamental que nous existons avant de réfléchir, de sorte que, précisément pour obtenir une clarté complète sur notre situation, il finissait par assigner au phénoménologue comme tâche première la description de ce monde vécu (*Lebenswelt*) où les distinctions cartésiennes ne sont pas encore accomplies.“ Tamtéž, s. 164.

22 Když Merleau-Ponty používá pojmy vnímání či vnímaný světě nerozumí pod nimi nic jiného, než tento žitý svět, jehož popis stanovil Husserl pro své následovníky jako prvotní úkol.

23 Merleau-Ponty, M., *Les sciences de l'homme et la phénoménologie*. in: Merleau-Ponty, M., *Psychologie et pédagogie de l'enfant*. Paříž: Verdier, 2001. s. 397 - 463. (dále citováno jako SHP.)

vymanit vědění z marasmu relativismu, do kterého se na přelomu století dostalo. Vědecké myšlení se v té době formovalo v historicismus a naturalismus a stále více poukazovalo na skutečnost, že neuchopuje o sobě existující realitu, protože jeho poznatky jsou podmíněné historickým kontextem či biologickým uspořádáním lidské bytosti.²⁴ Z aktivní operace, která si podmaňuje svůj předmět a vypovídá o jeho pravdě, se stal pouhý pasivní důsledek nejrůznějších okolností. Z tohoto přístupu plynul navíc stejný protimluv, jaký je vlastní každé relativistické teorii: pokud tvrdíme, že vědění je relativní, jakou garanci může mít samotný tento poznatek, když přeci není možné vyslovit obecně pravdivou výpověď? Věda se jako naturalismus a historicismus proměnila v pouhé nesoudržné myšlení. Husserlovi nešlo v poslední řadě o nic jiného než o to pokusit se zažehnat krizi, které se sám účastnil jako původní profesí logik a matematik. „*Husserlovou úlohou je učinit znovu možnými filosofii, vědy, humanitní vědy, a jejich soužití, prostřednictvím vyjasnění jejich vztahů a jejich postupů při získávání poznatků.*“²⁵

Je zřejmé, že Merleau-Ponty nebere za nosné ono pojetí, které bychom přeci jen mohli v určité fázi Husserlova myšlení transcendentální fenomenologie nalézt a které odpovídá určitému tradičnímu vztahu mezi filosofií a vědou. Máme na mysli takové pojetí, ve kterém fenomenologie stojí za vědami a odhaluje v oblasti, která předchází získávání konkrétních faktických vědomostí, jakým způsobem je vůbec možné vědění. Název přednášek zní *Vědy o člověku a fenomenologie*,²⁶ ale na základě tezí uvedených v předchozí kapitole nemůžeme očekávat, že by se Merleau-Ponty stavěl na stranu Husserla, Heideggera či Schelera a hájil jejich výpovědi proti psychologii či naopak na stranu psychologie, kterou by upřednostňoval před fenomenologickým výzkumem.

Jeho konečným cílem je poukázat na to, že obě oblasti mají mnoho společného, pokud nezahájíme zkoumání jejich vztahu s předsudkem pojímajícím psychologii jako vědu o reálných psychických dějích a fenomenologii jako introspektivní výzkum. Proto spíše hledá v rámci existujících textů původní intence filosofa a psychologů a pokouší se načrtnout setkání mezi fenomenologií žitého světa, rozvíjející poslední Husserlovy výzkumy, a tvarovou psychologií, která vyvrací klasické psychologické pojmy. „*Nášim*

---

24 V tomto druhém případě to znamená konkrétně skutečnost, že například operace výpočtu úhlů v trojúhelníku nedodává absolutně nutný výsledek, protože je pouze nahodilým dějem v lidském těle, který by mohl při jiném tělesném uspořádání probíhat jinak.

25 „Le problème de Husserl est de rendre à nouveau possible la philosophie, les sciences, les sciences humaines, et leur coexistence par une élucidation de leurs rapports et de leurs procédés de connaissance.“ Tamtéž, s. 398.

26 Merleau-Ponty zpočátku upozorňuje, že pod souhrnným označením vědy o člověku míní lingvistiku, historii, sociologii a psychologii, avšak během přednášek hovoří z největší části o této poslední vědě, která je zásadní pro náš výklad.

cílem je dosáhnout nové definice přísné filosofie, přísné fenomenologie a přísné psychologie.“²⁷

Pro začátek se Merleau-Ponty snaží ukázat, že Husserlův vztah k psychologii prodělal proměny v té míře, v jaké se rozvíjela jeho fenomenologie. V poznámkách hovoří o Husserlově fenomenologické filosofii, aniž by souvisleji odkazoval na určité texty, nejde mu o to, aby jeho přednáška byla pouhým výkladem souboru výroků. „*Nepředkládáme myšlenky fenomenologů pouze podle textů, ale také podle jejich intencí.*“²⁸ Jakoby se zajímal přinejmenším stejnou měrou o to, co se v Husserlovo díle načrtává k myšlení, jako o to, co zakladatel fenomenologie skutečně napsal.²⁹

Ústředním tématem, v rámci kterého se ukazuje vztah mezi psychologií a Husserlovou fenomenologií, je otázka nazírání podstat. Základní krok, který dle Merleau-Pontyho Husserl svým myšlením učinil, je rozlišení eidetické psychologie čili fenomenologie zkoumající podstaty vědomí a prožívání od psychologie empirické, která zkoumá faktické obsahy vědomí. Ovšem hranice mezi nimi byly dle Merleau-Pontyho později rozostřeny do té míry, do jaké se Husserl chtěl držet základního požadavku metody nazírání podstat. Merleau-Ponty upozorňuje, že, ačkoliv v rámci několika textů tato operace získává až platónský charakter,³⁰ Husserl mnohokrát varoval před tímto zjednodušením. Přestože závěry učiněné v pozdních textech nejsou dovedeny do nejkrajnějších důsledků, jasně ukazují, jakým způsobem je nutné pojmy *podstata* a *eidetická variace* chápat. Dle Merleau-Pontyho si Husserl v jistém okamžiku svého bádání uvědomil, že se zcela nedrží vlastní definice podstaty. Z toho důvodu rozděluje jeho postoj k vědě na rané a pozdní období.

V rámci prvního období, které končí s vydáním prvního svazku *Idejí*, lze dle

---

27 „Nous tacherons d'aboutir à redéfinir une philosophie, une phénoménologie et une psychologie rigoureuses.“ Tamtéž, s. 399.

28 „[N]ous n'exposons pas seulement les idées des phénoménologues selon les textes, mais aussi selon leurs intentions.“ Tamtéž, s. 399.

29 Ted Toadvine k tomu dodává: „Merleau-Ponty points out that „the history of philosophy cannot be separated from philosophy,“ as the activity of interpreting any philosopher's writings inevitably involves the reader or interpreter in the task of separating the essential from the inessential – a task that, while going beyond the mere reporting of facts, is nonetheless far from arbitrary. [...] This proviso must be borne in mind in considering Merleau-Ponty's interpretation of Husserl in this course.“ („Merleau-Ponty zdůrazňuje, že „dějiny filosofie nemohou být od filosofie odděleny“, protože interpretační činnost týkající se spisů jakéhokoliv filosofa sebou nevyhnutelně přináší pro čtenáře či interpreta úkol, aby odděloval podstatné od nepodstatného - přestože jde za pouhé líčení faktů, tento úkol je nicméně daleko od svévole. [...] Tato podmínka musí být vedena v patrnosti při zkoumání Merleau-Pontyho interpretace Husserla v této přednášce.“) Toadvine, T., *Merleau-Ponty's Reading of Husserl: A Chronological Overview*. in: Toadvine, T. - Embree L. (ed.), *Merleau-Ponty's Reading of Husserl – Contributions to Phenomenology*. Volume 45, 2002. s. 253.

30 Takovou charakteristiku míníme ve dvojím smyslu pojmu: jednak jakoby podstaty samy byly věčné a neměnné, jednak jakoby jejich nazírání náleželo pouze a jen filosofovi.

Merleau-Pontyho psychologii chápat jako vědu o psychických faktech empirického subjektu, jež jsou vzhledem k transcendentálnímu postoji sekundární. Tato empirická věda sdílí společný předsudek o realitě světa a jeho nezávislosti na čistém subjektu prožívání. Psychické obsahy klade jako jednu oblast reality existující o sobě vedle jiných. Naproti tomu transcendentální fenomenologie považuje pojmání světa jako reality o sobě za naivní předsudek. Realita světa existuje pro transcendentální subjekt a díky transcendentálnímu subjektu, který veškerou zkušenost s ním konstituuje.

Stejně jako činnost v rámci jakékoli jiné empirické vědy, ani úkol psychologa, pořadajícího fakta, se co do důležitosti nevyrovná úkolu fenomenologa.³¹ Z toho důvodu, aby byla empirická psychologie zabývající se konstituovanou empirickou bytostí jako věda bezpečně založena, potřebuje eidetickou psychologii. Tato prvotní a nejpřísnější věda na základě reflexe popíše smysl zkušeností, jako jsou vnímání, obrazotvornost či emoce, kterými se empirická psychologie zabývá, a vytvoří rámec, ve kterém se tato druhá bude pohybovat.³² Merleau-Ponty se domnívá, že právě takovým způsobem rozuměl Husserlově fenomenologii Sartre ve svých prvních textech.

Takový vztah k empirické psychologii ovšem přinášel jednu obtíž, která vedla k přeformulování Husserlova stanoviska a směřovala Merleau-Pontyho k tezím, které zakladatel fenomenologie nikdy sám nevyslovil. Zdá se totiž, že eidetická psychologie nazírající podstaty nemůže dostát základní charakteristice svého předmětu, která přirozeně vyplývá z celého předešlého výkladu. Podstata není věčná a trvalá pravda nacházející se mimo naši zkušenost plnou zvrátů, omylů a nedorozumění. „*Husserl upřesňuje, že nazření podstat musí dovolit poznání konkrétní vztazeného ke zkušenosti, ze které získává význam, a zároveň poznání univerzálního.*“³³

Pokud jsou empirická a eidetická psychologie drženy ve vzájemném hierarchickém vztahu a zůstávají odděleny ostrou hranicí, podmínka vzájemné syntézy konkrétního a univerzálního v pojmu podstata není splněna. Eidetická psychologie se zabývá pouze

---

31 Fenomenologie byla zpočátku formulována jako eidetická věda o vědomí a Husserl tvrdí: „Neexistuje žádná věda o faktech, která by mohla jako plně rozvinutá věda nezahrnovat eidetické poznatky, a být tak nezávislá na eidetických vědách.“ Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii I*. Praha: Oikoymenh, 2004. s. 32.

32 Barbaras k tomu dodává: „La psychologie scientifique se trouve discréditée dans la mesure ou, tributaire du présupposé d'une naturalité de la conscience, elle demeure une science de fait. [...] Chez Husserl, le rapport de la philosophie à la psychologie est à peu près, dit Merleau-Ponty, celui de la forme au contenu.“ Barbaras, R., *De l'être du phénomène*. Paříž: Millon, 2001. s. 92 (Vědecká psychologie je diskreditována v té míře, v níž zůstává vědou o faktech, jelikož je poplatná předpokladu přírodní povahy vědomí.[...] Merleau-Ponty praví, že vztah filosofie k psychologii je u Husserla téměř jako vztah formy k obsahu.)

33 „Husserl précise que l'intuition des essences doit permettre une connaissance du concret lié à l'expérience dont elle retient la signification, et en même temps une connaissance de l'universel.“ SHP, s. 409.

univerzálním a určuje rámec, ve kterém pracuje empirická psychologie zabývající se pouze konkrétními fakty. Jakoby první pouze odkrývala jednou pro vždy platné podstaty a druhá byla pouhým pořádáním faktů. „*Empirická a induktivní psychologie by neměla jinou roli než-li ukazovat v existenci to, čeho eidetická psychologie zachytila podstatu.*“³⁴ Vstupní branou do fenomenologie měla být zkušenost, jejíž reflexí bude filosofie očištěna od všech dřívějších konceptuálních předsudků. Avšak v rámci výše nastíněného pojetí by se mohlo zdát, že operace nazírání podstat v určitém smyslu pohrdá empirickým zkoumáním a obecně zkušeností s fakty.

Husserl se ovšem chtěl takového nesprávného pochopení nazírání podstat již od počátku vyvarovat. Avšak zdá se, že teprve v rámci genetické fenomenologie již nelze chápat samotný psychologický vývoj jako něco vůči fenomenologickému výzkumu jednoznačně sekundárního a vnějšího. Pokud se eidetická psychologie zabývá prožitky v jejich genezi, dle Merleau-Pontyho již tato nejpřísnější z věd nenazírá neměnné podstaty v platónském smyslu. „*Objevené podstaty nejsou přesnými podstatami, schopnými podstoupit jednoznačné určení: jsou to podstaty morfologické, podstatně nepřesné.*“³⁵ Proto má dle Merleau-Pontyho Husserlovo nazření podstaty jiný status. „*Wesensschau je především konstatování.*“³⁶

Merleau-Ponty upozorňuje na Husserlovo tvrzení, že pokud má být výpověď o faktech pravdivá, musí zkušenost, která ji zakládá sama obsahovat určitou intuici podstaty. Od tohoto bodu pokračuje mnohem dále, ačkoliv neupozorňuje, kde končí výklad Husserla a začíná jeho vlastní porozumění těmto otázkám. Prohlašuje, že nejen psychologie, ale jakýkoliv empirický výzkum, má-li objevit něco skutečně podstatného, musí učinit nazření podstaty, které se zakládá na konkrétní zkušenosti.

Merleau-Ponty soudí, že podstaty se rodí v rámci zkušenosti, která je vždy pouze částečná a z žádné pozice není plně vymežitelná, a že naše zkušenost vždy dalece přesahuje výpověď, kterou o ní můžeme uvést. Stejně tak žádná podstata není nikdy plně determinovanou idejí v platónském slova smyslu, ani jednou pro vždy platnou garancí proměnlivé zkušenosti. Je to pozdější vědění než-li konkrétní zkušenost vnímání, je na něm závislá a bez něho ji nelze uchopit. „*Husserl tak zdůrazňuje konkrétní povahu podstaty. Vnímání je základ Wesensschau, je plodící, ale nikoliv zdroj platnosti. Vnímání zakládá*

---

34 „La psychologie empirique et inductive n'aurait d'autre rôle que de montrer dans l'existence ce dont la psychologie éidétique a fixé l'essence.“ Tamtéž, s. 409.

35 „Les essences découvertes ne sont pas des essences exactes, susceptibles de déterminations univoques: ce sont des essences morphologique, essentiellement inexactes.“ Tamtéž, s. 410.

36 „La *Wesensschau* est d'abord une constatation.“ Tamtéž, s. 410.

*Wesensschau, jež je intelektuálním převzetím, vyjasněním zakoušeného.*³⁷ Tímto se podařilo ukázat jaký má nazření podstaty vztah s konkrétní zkušeností, avšak v jakém smyslu může „morfologická podstata“ být ve vztahu s univerzálnem?

Dle Merleau-Pontyho se Husserl staví svým pojetím nazírání podstat proti klasickému chápání metody indukce. Tuto tezi přibližuje na příkladu Galilea, který vytvořil koncept pádu tělesa, jenž je platný jak pro kámen, tak poletující peříčko:

*„Fakta se tak stanou srozumitelnými prostřednictvím čistého konceptu pádu spojeného s ostatními takto konstruovanými koncepty. Fyzik postupuje tak, že vytváří „idealizující fikce“, volně vytvořené duchem. [...] To co dodává idealizující fikci její hodnotu, není počet pozorovaných případů, ale vlastní objasnění, které o faktech podává.“*³⁸

Na příkladu Galilea prý Husserl ukazuje, že není nutné procházet jednotlivá fakta, abychom nazřeli podstatu věci jako „gravitující“. Ovšem Galileova výpověď pro něj není uchopením vnějších zákonů reality platných jednou pro vždy, je to „idealizující fikce“. Není ideální ve smyslu věčné a neměnné pravdy nacházející se mimo zkušenost, ale spíše jako konstrukce, která je založená na žitém světě a která jej z části objasňuje.³⁹

Merleau-Ponty rozvádí možnosti empirického vědce nazřít podstatu dále a ukazuje na společné východisko eidetické variace a indukce. V obou případech se jedná o určitou variaci, první je založena na imaginárním obměňování, zatímco druhá na obměňování faktickém. Mají tu společnou charakteristickou vlastnost, že nikdy nemůžou vypovídat o

---

37 „Husserl souligne ainsi le caractère concret de l'essence. La perception est la base de la Wesensschau elle est fécondante, mais non source de validité. La perception fonde la Wesensschau qui est une reprise intellectuelle, une élucidation de l'expérimenté.“ Tamtéž, s. 410.

38 „Ainsi, les faits deviennent compréhensible avec le concept pur de la chute associé à d'autres concepts également construits. Le physicien procède en réalisant des „fictions idéalisantes“, librements faits par l'esprit. Ce qui donne à la fiction idéalisante sa valeur, ce n'est pas le nombre des faits observés, mais la clarté intrinsèque que cette fiction apporte aux faits.“ Tamtéž, s. 411.

39 Je nutné upozornit na to, že v textu *Krize evropských věd*, ze kterého Merleau-Ponty při tomto výkladu čerpal Husserl o idealizaci (ve smyslu fyzikální a geometrické abstrakce od žitého světa, která nám pomáhá mu porozumět) hovoří v poněkud kritickém smyslu: „Hned u Galileiho začíná tedy podvržení idealizované přírody za předvědecky názornou přírodu.“ Husserl, E., *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha: Academia, 1972. s. 71.

Husserl tuto myšlenku dále rozvádí: „Náš konkrétní život na světě probíhá v předvědeckém (přirozeném) světě, který je nám nepřetržitě bezprostředně dán jako skutečný. Geometrická a přírodovědecká matematizace naměřuje našemu předvědeckému světu – v otevřené nekonečnosti možných zkušeností – dobře padnoucí ideový šat objektivně vědeckých pravd.“ Tamtéž, s. 72 – 73. Husserl v tomto kontextu považuje Galileovu práci za počátek klamného přístupu ke světu. Zde je patrný obrovský rozdíl mezi *Idejemi I.* a zmiňovanou *Krizí evropských věd*. V prvním textu totiž pro ilustraci termínů podstata, eidetický názor a eidetická věda uvádí Husserl matematiku, fyziku a jejich zákony, proti nimž jsou fakta sekundární, zatímco právě v *Krizi* tyto vědy a zákony pojímá jako konstrukce odvozené od žitého světa, které vědci a s nimi i lidstvo mylně začali považovat za skutečný svět, za univerzum, jenž se nalézá za šálbou žité zkušenosti. Zdá se tedy, že Merleau-Ponty se snaží najít určitou cestu mezi těmito dvěma pozicemi.

završeném počtu. Je evidentní, že ani u jednoho si nemůžu být jistý, že jsem opravdu vyzkoušel všechny možné variace. Proto i invariant nemůže být nikdy chápán jako završený a neměnný. „Husserl nikdy neuznal naprostou stejnorodost těchto dvou módů poznávání. [...] Je nutné, aby podstata nepředpokládala nadsmyslovou schopnost a aby byla stejně kontingentní jako fakt.“⁴⁰

Husserl sice nepoznal metodickou stejnorodost, stejně jako by neztotožnil vědecký poznatek a podstatu, avšak dle Merleau-Pontyho rozuměl, že existují určité společné vztahy mezi psychologii a fenomenologií. Objev v jednom musel podle něj odpovídat objevu v druhém. Nepřipustil by však, že psycholog může nazřít podstatu. Ovšem už za Husserlova života tvarová psychologie pojímala celek psychických dějů jako orientovaný k určitému významu situace a byla schopna mluvit i o jiných *podstatných* záležitostech, než je intencionalita.

Takový koncept, jenž je nazřen v konkrétně vnímaném a jenž jej následně činní srozumitelným, je nutné hledat především pod pojmy *forma* či *významový řád*, kterým se věnujeme v druhé části textu. Merleau-Ponty soudí, že tvarová psychologie jejich prostřednictvím zachycuje podstatné souvislosti žitého světa. *Forma* dovoluje uniknout verbalismu, ke kterému by výrok „*Wesenschau je konstatování*.“ mohl samozřejmě svádět. Je konceptem, protože s ní přichází určitá univerzální definice, avšak zároveň je jako určitý význam *vnímána* v aktuální zkušenosti. Již v přednáškách pronesených na Sorbonně rozumí Merleau-Ponty tomuto pojmu jako něčemu, co by mohlo jednoho dne rozšířit fenomenologii o nové dimenze. Avšak neutvořil si ještě pojmový aparát, kterým by byl schopný tyto možnosti adekvátně uchopit. K tomu jsou zapotřebí analýzy významu a expresivity, kterým se věnuje od svého nástupu na Collège de France. V našem kontextu se proto analýzou statusu formy a vztahu mezi vnímáním a významem zabývat nebudeme. V rámci druhé části textu, která se zabývá Merleau-Pontyho vztahem k vědě v raných textech, se omezíme na konkrétní užití konceptu formy. Budeme na ni nahlížet jako na to, co činní zkušenost srozumitelnou. Proto můžeme s Merleau-Pontym prohlásit: „Husserl ukázal, že Galilei položil základy eidetiky, měl býval připustit, že Gestalttheorie uvádí také eidetiku.“⁴¹

---

40 „Husserl n'a jamais reconnu l'homogénéité totale des deux modes de connaissance. [...] Il faut que l'essence n'implique pas de faculté suprasensible et qu'elle soit aussi contingente qu'un fait.“ SHP, s. 412.

41 „Husserl a montré que Galilée posait les bases d'une éidétique, il aurait du admettre que la *Gestalttheorie* introduit, elle aussi, une éidétique.“ Tamtéž, s. 414.

c.) Tvarová psychologie a převrat vědeckého myšlení

Tvarová psychologie nepojímá psychično jako soubor dělitelný na základní složky a kritizuje atomistickou psychologie. Merleau-Ponty tvrdí, že se osvobodila od tradičního myšlení natolik, že její bádání se překrývá s výzkumy podnikanými na poli filosofie. Ovšem na počátku století byla situace mezi psychologii a filosofií velmi vyhrocená a měla nesmírně daleko k vzájemnému porozumění. Jediné, co tyto dvě oblasti lidské kultury spojovalo, byla skutečnost, že každá z nich kategoricky odmítala tu druhou a vymezovala oblast svého výzkumu ostrými hranicemi. Žádný kladný vztah mezi psychologii označovanou filosofy za vědeckou a filosofií označovanou psychology za abstraktní nebyl možný. Jakoby spolu tyto dva obory ze vzájemně protikladných pozic vedly konkurenční boj o identický předmět výzkumu, kterým je v poslední instanci člověk, jeho poznávající schopnosti a jeho jednání.

Základní metodou filosofie byla reflexe jako zpětný krok, kterým se odpoutala od zkušenosti s vnějškem do čisté interiority vědomí, do sídla významu, jenž je udělován všemu vnějššímu. Zkoumanou oblastí bylo karteziánské cogito a filosofie jako disciplína zkoumala *a priori* veškeré zkušenosti. Pokud taková filosofie nevzala v potaz, že jako reflexe je sekundární proti nereflektovanému životu a myslela si, že poskytuje čistý popis veškeré konstituce, pak musela pojímat vědu, která pracuje jen v rámci zkušenosti, jako vůči ní sekundární.

Naproti tomu psychologové vytušili problémy, které tento filosofický postoj přináší, a domnívali se, že jejich disciplína nabízí nesrovnatelně evidentnější odpověď na otázku po člověku. Pokud je filosofie introspektivní a přiklání se na stranu subjektu a prožitků, které nenáleží nikomu jinému, než tomu, kdo je prožívá, pak nabízí vědění, jehož pravdivost nelze ověřit. Její závěry totiž nemůžou být kdykoli a kýmkoli pozorovatelné.

Z toho pro významnou část příznivců psychologie počátku století vyplývá, že vnitřek je nesdělitelný a o vnějšku jediném lze pravdivě vypovídat. Výpověď o něm lze totiž jedinou ověřit. Proto se tato disciplína sama uchyluje k fyziologii a jakýkoliv psychický děj vysvětluje ve vztahu k jeho substrátu, kterým je organická matérie. „Existuje sklon k fyziologické psychologii, která dospívá k činnosti ducha prostřednictvím studia činnosti nervové soustavy.“⁴² Tato psychologie nehledá v rámci svých fyziologických výzkumů nic jiného, než obecné zákony, které lze vždy ověřit a které platí obecně, věčně a beze změn. Merleau-Ponty ukazuje, že důsledky tohoto protikladného

---

42 „Il y a tendance à une psychologie physiologique qui arrive au fonctionnement de l'esprit par l'étude du fonctionnement du système nerveux.“ Tamtéž, s. 424.

postoje byly pro psychologii fatální a způsobily, že její metodologie nebyla adekvátní jejímu předmětu. V honbě za pravdivostí, které rozuměla jako objektivní ověřitelnosti, byla totiž nucena adaptovat metodologická východiska přírodních věd. „*Metoda psychologie bude připodobněna metodě takto chápané vědy. Cílem bude nalézt vztahy mezi příčinou a účinkem, vztahy jednodušší než-li ty, které vyvstávají v naší zkušenosti.*“⁴³ Oblastí psychologického výzkumu byla říše přírody, které rozuměla jako realitě nepřístupné naší běžné zkušenosti. Tuto realitu můžeme odhalit pouze tehdy, když budeme postupovat tím jediným vhodným způsobem. Podle psychologů mají všechny události odehrávající se v přírodě kauzální charakter a dají se analyzovat na nejzákladnější prvky. Dokonce i psychický fakt může být díky tomu, že je vztažený na materiální substrát, pojímán jako důsledek kauzality. Jakýkoli psychický děj je pojímán jako reakce na podnět založená v předem ustavené reflexní dráze. Práce psychologa z tohoto důvodu zcela závisí na anatomických a fyziologických poznatcích. Psychologická analýza musí převádět jakýkoliv psychický děj na nejjednodušší prvky, z kterých se skládá, a tím činí z lidské zkušenosti pouhý soubor jednoduchých vztahů. Psycholog hledá za komplexními ději nejjednodušší možná fakta spojená kauzálním vztahem.⁴⁴ Jeho objektivní věda sama sebe definuje jako kvalitativní myšlení,⁴⁵ protože jakýkoliv jiný přístup je chápán jako subjektivní a neověřitelný.

Psychologie a filosofie začínají dle Merleau-Pontyho v prvních desetiletích dvacátého století samy zpochybňovat tradiční filosofické předsudky, které mezi nimi plodily zásadní protiklad. Psychologie se odpoutává od klasické přírodovědecké metodologie a obohacuje definici objektu díky tomu, že prověřuje tradiční postuláty a pozměňuje jejich znění.

Tradiční rozlišení na vnitřek a vnějšek, na transparentní subjekt a absolutně vymežitelný objekt, se rozpadá. Zásadní je moment, kdy hlubinná psychologie odhaluje, že obrácení do subjektu neznamena introspekci čirého a nesdělitelného vnitřku, ale postupné odhalování poznatků o sobě samotném, které mi nejsou bezprostředně dány.⁴⁶ Neméně zásadní je odhalení, že objektivita neznamena uchopení a vyměření o sobě dané vnější

---

43 „La méthode de la psychologie sera assimilée à celle de la science ainsi comprise. Le but sera de dégager les relations entre conséquent et antécédent, relations plus simples que celles surgies de notre expérience.“
Tamtéž, s. 425.

44 Vzniká tu výše zmiňovaný paradox, protože člověk se chápe jako nadřazená bytost obdařená rozumem, která odhaluje řád přírody. Na druhou stranu, sám sebe odhaluje jako organismus fungující na principech, které se v ničem neliší od běžných přírodních dějů.

45 Proto psychologie měří například interval mezi stimulací a reakcí.

46 Máme na mysli Freudovu psychoanalýzu, o které budeme níže podrobněji hovořit. Místo jí v rámci našeho textu náleží z toho důvodu, že o ní Merleau-Ponty v nejranějším období své filosofie jako o jistém druhu realistické vědy sám uvažoval.

reality, ale že vědecký objekt je konstruovaný koncept, který pomáhá porozumět faktům. Zároveň dle Merleau-Pontyho psychologie pochopila jak moc předsudečná je metoda, která obrací pozornost na materiální substrát, aby bylo možné porozumět duchu. Pavlovovy výzkumy týkající se reflexů neodhalovaly pravdu danou o sobě, která se jako taková nachází ve vnější realitě. Pouze aplikovaly na fungování organismu v té době aktuálně uznávanou atomistickou psychologii. Proto je nutné opětovně definovat vztah, který vzniká mezi organismem a jeho prostředím, a stejný výzkum je nutné podniknout i v otázce člověka.

S rozšířením objektivitivy souvisí i proměna chápání indukce. Vztah mezi jednotlivým a obecným totiž nemusí být nutně takový, za jaký ho považovala klasická indukce, která hledala obecně platný zákon za množstvím jednotlivých případů. Cílem vědy bylo nalézat ahistorické zákonitosti, a pokud se stalo, že některá fakta neodpovídala zákonu, psychologové je považovali za výjimečnou odchylku. Avšak vývoj v psychologii vytvořil i novou metodu indukce, která od nynějška znamená ustavení obecného konceptu, jenž je možné vytvořit i na základě výzkumů jedince.⁴⁷ „*Je stejnou měrou přísné studovat jediný předmět v rámci více vztahů, s ověřením ustaveným protnutím několika oblastí, jako srovnávat souhrnně velký počet případů*“⁴⁸ Obecná platnost tedy nemusí být získána na základě výzkumu zaměřeném na generování obecného z množství jednotlivých případů, ale může se ustavit i na základě případu jediného.

S předcházejícími změnami souvisí i revize protikladu komplexního a jednoduchého. Metoda, která spočívala v rozebírání komplexních psychických jevů a v odkrývání nejjednodušších prvků spojených kauzalitou, se zdá být neudržitelná. Psychologie za překonání všech těchto protikladů vděčí především zavedení pojmu *chování*. Pokud je správně pochopený, pak uvádí psychologický výzkum do oblasti, ve které se Merleau-Ponty snaží situovat své filosofické bádání. Zakladatel behaviorismu J. B. Watson, který uvedl do psychologie pojem *chování*, dle něj přehlédl o jak plodný koncept se jedná. „*Chování, definované jako rozprava jedince a světa je vlastním objektem této psychologie.*“⁴⁹ Ačkoliv sám podával tuto základní definici, nezůstal pouze při ní a záhy ji zbavil významu. Vědecký objekt definovaný tímto způsobem mohl skutečně způsobit

---

47 Takto postupovali Gelb s Goldsteinem v případě pacienta Schneidera. Na základě svých výzkumů formulovali hypotézu kategoriálního postoje, které se věnujeme v druhé části práce.

48 „Il est aussi rigoureux d'étudier un seul sujet sous plusieurs rapports, les preuves étant établies par recoupements de plusieurs secteurs, que de comparer plus sommairement un grand nombre de cas“ Tamtéž, s. 428.

49 „Le comportement, défini comme un débat entre l'individu et le monde est l'objet propre de cette psychologie.“ Tamtéž, s. 429.

revoluci v psychologii, ovšem Watsonovy výzkumy se jeho původní intenci nesmírně vzdálily, aniž by si toho byl uvědomil. V jeho díle je patrné napětí mezi konkrétními výzkumy a klasickými postuláty, na které se je snažil upoutat.

Zdá se, že prvotním záměrem bylo pojímat chování jako „*proud activity*“ ve vztahu k okolí či jako zdroj významu, který se rodí v „rozpravě“ organismu a situace. Takto mohlo být položeno nové pojetí vědeckého objektu, které by jej chápalo v jeho hodnotě či významu. Avšak Watson se zalekl možností, které se mu pojem otevírá, a implicitně zachoval klasický předsudek protikladu vnitřku a vnějšku. Pouze se zmohl na popření prvního, a na kladení druhého jako reality. Zachoval se tedy podobně jako klasická psychologie a zůstal věrný myšlence kauzality a materiálního substrátu. „*Pokud je (popření) učiněno ve prospěch nervové soustavy, uzavírá jedince do kauzálních procesů, kterých je nervová soustava sídlem.*“⁵⁰

Watson chtěl původně vycházet z faktického vztahu mezi individuem, ať už lidským či zvířecím, a jeho fyzikálním či sociálním prostředím a kritizoval definici vědomí jako vnitřních stavů, které jsou nepřístupné pozorování. Tvrdil, že nelze formulovat tezi o vnitřku, protože každý sám sebe poznává prostřednictvím chování a nikoliv díky introspekci. Problém nastal, když popsal lidské chování jako vztah ke společenskému a historickému kontextu utvářený na základě posloupné řady podmínek. Tímto přistoupil na teorii učení na bázi podmíněných reflexů a chování již nebylo pojímáno samo pro sebe, ale jako reakce založená v nervové soustavě. K rozpoznání plodnosti pojmu chování jako faktického vztahu mezi jedincem a jeho prostředím, dochází dle Merleau-Pontyho ve momentě, kdy Kurt Koffka přebírá Watsonovu terminologii a obohacuje ji o pojmy *prostředí chování a fenomenálně*.

„*Koffka rozlišuje příčiny a podmínky chování (geografické prostředí) a objekt, na který se toto chování zaměřuje, jeho smysl, (prostředí chování).*“⁵¹ Namísto toho, aby rozlišoval mezi vnitřkem a vnějškem, Koffka klade základní rozdíl mezi okolím jako o sobě existující realitou, kterou jedinou může pozorovat klasický psycholog, a prostředím vytvořeným organizací tohoto netečného okolí. Tuto organizaci provádí samotný pozorovaný organismus prostřednictvím svých pohybů a gest. Znamená to, že pouze určitá konstelace elementů okolní „reality“ pro něj má smysl a pouze na ni reaguje. Tato intence vůči některému prvku okolí se navíc liší v závislosti na konkrétním jedinci a to, co je v

---

50 „[S]i elle (la négation) est faite au profit du système nerveux, elle enferme l'individu dans des processus de causalité dont ce système nerveux est le siège.“ Tamtéž, s. 430.

51 „Koffka distingue les causes et les conditions du comportement (entourage géographique) et l'objet que vise ce comportement, son sens (entourage de comportement).“ Tamtéž, s. 430.

geografickém okolí identické, je proto v okolí chování rozdílné⁵².

Watson nakonec pojal chování jako reakci sídlící v materiálním substrátu, kterým je nervovým systémem, ovšem pokud by se držel své prvotní definice, pochopil by, že chování jako proud aktivity k prostředí není jakákoli „reakce“. *„Pohyby horolezce padajícího do propasti nejsou chováním, nejsou orientované směrem k prostředí chování.“*⁵³ Oproti postoji, ke kterému je doveden zakladatel behaviorismu,⁵⁴ Koffka není nucen pojmout chování jako kauzální reakci postrádající význam, ale jako děj orientovaný a srozumitelný pouze v rámci situace chování. Z pozorovaného faktického chování v určité významové situaci lze vyvodit jeho smysl, aniž bychom byli nuceni vytvářet hypotézy o zvířecím vědomí. Pokud je objektem „chování“, pak může vzniknout daleko bohatší popis, než jakého by byl kdy schopný behaviorista pozorující objekt v podobě „odpovědi na geografické prostředí“.

Pro tvarovou psychologii má tedy prostředí chování přednost před tím geografickým. Koffka se jej snaží přiblížit pomocí pojmu „fenomenální“, který uvádí do psychologie v rámci výzkumu lidského perceptivního chování. Jelikož je vědec, opět postupuje takovým způsobem, aby nebyl nucen zavádět tradiční filosofický pojem vědomí, ale výsledky, ke kterým dospívá, zpochybňují tradiční realistickou vědu. Koffka poukazuje na „chybu zkušenosti“, kterou činí klasická věda a která spočívá v tom, že vnímané věci pojímá jako příčinu vnímání. Podněty jsou v tomto pojetí chápány jako nejelementárnější prvky vlastností vnímaného objektu a tím pádem jsou zároveň to, co je viděno a to, co způsobuje kauzálním působením tuto operaci.

Vnímání není pasivní reakce a musí být chápáno spíše jako určitá operace, neodehrává se zapsáním vnějšího světa na sítnici. *„Nevídim podněty, ale z důvodu těchto podnětů. Proto (Koffka) rozlišuje mezi podnětem a perceptivním chováním; takto dospívá k pojmu smyslu a orientace mého chování.“*⁵⁵ Díky tomu, že rozlišujeme podnět od situace, ke které je vnímání orientováno, můžeme hovořit o smysluplném chování, aniž by bylo nutné uvádět do výzkumu pojem vědomí. Má gesta, mé zaujaté postoje a mé pohyby jsou

---

52 Merleau-Ponty uvádí například Koffkovy pokusy, v rámci kterých je identická stolička použita dvěma různými šimpanzi jednou jako místo k sezení, podruhé jako nástroj k získání potravy zavěšené u stropu klece. Viz. Tamtéž, s. 431.

53 „[L]es mouvements du montagnard tombant dans une crevasse ne font pas un comportement, ils ne sont pas orientés vers un certain entourage de comportement.“ Tamtéž, s. 431.

54 Připomeňme, že v první kapitole jsme ukázali pseudo-marxismus, který by rád využíval metody klasických přírodních věd. Jak příznačná je skutečnost, že někteří pseudo-marxisté nacházeli oporu v behaviorismu a že bádali po chování podmíněném sociálními a historickými podmínkami.

55 „Nous ne voyons pas les stimuli, mais en raison de ces stimuli. Il (Koffka) distingue donc entre stimulus et objet de la conduite perceptive; il débouche ainsi sur la notion d'un sens, d'une orientation de ma conduite.“ Tamtéž, s. 434.

srozumitelné ve vztahu k vnímaným objektům, geografické prvky okolí jsou reorganizovány takovým způsobem, že pro mne mají určitý smysl jakožto perceptivní situace.

„Fenomenálně je rozvrhování, prostřednictvím kterého subjekt ve svém prostředí přivádí k vyjevení významy. Tato psychologie se vztahuje ke kontaktu se světem, tvořivému kontaktu, a nikoliv pouhému poznávání. „Fenomenologie“ je tedy (Koffka užívá toto slovo) systematická studie této žité zkušenosti, naivní a co nejúplnější popis přímé zkušenosti.“⁵⁶

Geografické okolí nemá stejné vlastnosti jako okolí chování, jak ukazuje i slavná iluze měsíce, který je vnímán větší na horizontu než v zenitu, ač obě velikosti jsou geograficky identické. Proto nelze uvažovat o tom, že geografické vlastnosti věcí zanechávají stopu na mé sítnici a tím každý zvlášť způsobují mé vnímání. Rys, který mají vnímané věci pro vnímajícího a který je pozorovatelný v jeho chování, nepochází z reálných věcí. Je totiž založen samotnou operací vnímání, ve vnitřní organizaci perceptivního pole, ve kterém jsou jednotlivé prvky smysluplné pouze v rámci celku.

Samotný Koffka tedy rozeznává fenomenální svět od objektivního. Zatímco druhý je svět reálných věcí o sobě, první je místo našeho zaujímání pozic vůči vnímanému a zároveň nerozdělitelně i způsob, jakým naše vnímání toto vnímané organizuje. Později ukážeme z jakého důvodu dle Merleau-Pontyho i samotný Koffka činí krok zpět. Prozatím můžeme prohlásit, že tvarová psychologie překračuje rozdíl mezi vnitřkem a vnějškem směrem k „fenomenální“, které není předmětem zkoumání filosofie introspekce, ani vědeckým objektem definovatelným jako realita. Úkolem tvarové psychologie není zkoumání kauzálních vztahů mezi tělesným substrátem a prostředím. Její přívrženci by rádi zachytili smysl dialogu individua s prostředím. Jejich objekt předchází rozdělení na vnitřek a vnějšek a díky tomu jej můžeme popsat jako významu-plný. Prostřednictvím pojmu chování má být učiněn psychologický popis té původní oblasti, kterou jsme dříve popsali jako žitý či vnímaný svět (*Lebenswelt*), ke kterému si věda v podání tvarové psychologie nachází cestu.

---

56 „Le phénoménal, c'est le projet par lequel un sujet fait apparaître dans son entourage des significations. Cette psychologie vise un contact avec le monde, contact créateur, et non une simple connaissance. La „phénoménologie“ est donc (Koffka emploie le mot) l'étude systématique de cette expérience vécue, description naïve et aussi plaine que possible de l'expérience directe.“ Tamtéž, s. 436 – 437.

„Pyšná vychloubavost moderního člověka pokrokem nynější doby jest vskutku politování hodna. [...] Vzal nožik pitevní a pitval své tělo... Nalezl a roztřídil orgány, snažil se vypátrat jejich účinky a úkoly, stanovil jejich důležitost a nutnost, a nabyl přesvědčení, že život „podle obrazu božích stvořeného pána tvorstva“ v podstatě ničím se neliší od života tvorů sebe podřízenějších.“⁵⁷

Jakub Arbes

II. Od vědeckého myšlení k filosofii žitého světa

V předcházejícím textu jsme ukázali, jakým způsobem Merleau-Ponty na počátku padesátých let uvažuje o vztahu filosofie a psychologie. V obecnějších rysech jsme nastínili důvody, které jej vedli k tomu, že bral některé soudobé vědecké poznatky vážně. Nyní ukážeme, jakým způsobem se Merleau-Ponty pouští do dialogu s vědeckým myšlením na přelomu 30. a 40. let. Postoj klasické filosofie vědomí, která pojímá vědoucí subjekt jako původce všeho, s čím se setkává, byl odhalen jako reduktivní. Ovšem na druhou stranu klasická realistická věda se nepřibližuje bohatosti naší zkušenosti o nic více. Merleau-Ponty chce dosáhnout původní úrovně, ze které jsou tyto dvě pozice odvozeny. Pomoc k jejímu dosažení hledá i na straně tvarové psychologie. Již na počátku své akademické dráhy ji využívá ke kritice kauzálního myšlení a pokouší se ji určitým způsobem prodloužit do oblasti filosofie. Důležitým cílem této vznikající filosofie je nalezení původní úrovně, která předchází dichotomii vědomí a těla. Avšak zdá se, že ve svém prvním textu Merleau-Ponty neuspěl zcela v tomto hledání. Z toho důvodu se pokusíme naznačit v čem by mohl spočívat nesoulad a jakým způsobem dochází ve Fenomenologii vnímání k nápravě.

---

⁵⁷ Arbes, J., *Newtonův mozek*. in: Arbes, J. *Newtonův mozek a jiná romaneta*. Praha: Levné knihy KMa, 2002. s. 302.

a.) Naivní zkušenost a anatomická realita

Na úplném počátku *Struktury chování*⁵⁸ osvětluje Merleau-Ponty intence celého textu: „*Naším cílem je porozumět vztahům mezi vědomím a přírodou - přírodou organickou, psychologickou, nebo i sociální. Přírodou tu míníme rozmanitost událostí, jež jsou vůči sobě navzájem vnější a jsou spojeny vztahy kauzality.*“⁵⁹ V takto formulovaném úkolu se ohlašuje Merleau-Pontyho snaha o revizi tradičních postojů vědy a filosofie. Jinak řečeno, snaží se zjistit do jaké míry je oprávněný postoj vědeckého realismu, který vysvětluje organické, psychické a sociální *reality*, a do jaké postoj filosofického idealismu, který nachází *podmínky možnosti* zkušenosti těchto „realit“ reflexivním obratem do subjektu.⁶⁰ Než přistoupí k bádání *ze shora* chce ve *Struktuře chování* ověřit *spodní* pozici. Což znamená, že předtím, než přejde k dědictví své vlastní disciplíny a přistoupí k ověření pozice filosofie transcendentální konstituce vědomí, snaží se dotazovat v rámci vědeckého myšlení. Díky tomu, že se Merleau-Ponty rozhodne osvětlit skutečný význam pojmu chování, se realistické myšlení ukáže jako neudržitelné. Merleau-Ponty prohlašuje, že adaptuje stejně jako vědecké myšlení pozici nestranného pozorovatele.⁶¹ Následně hledá v argumentech tvarových psychologů a fyziologů v čem se shodují ve kritice kauzálního vědeckého myšlení, které má za svůj objekt *realitu* organismu. Spolu s nimi nabízí jako alternativu myšlení dialektické,⁶² jehož objektem je *tvar (la forme)*⁶³.

V rámci výzkumů základního reflexivního chování pojímala klasická teorie reflexu organismus jako soubor předem ustavených a na sobě nezávislých reflexních oblouků. Všechny vztahy s prostředím tak závisely výhradně na vnějších podnětech a následkem toho byla za charakteristický rys organismů považována pasivita. Činily pouze to, co bylo předem ustavené přírodou. Jejich základní reakce byla závislá na místě, které bylo podrážděno a reflexních obloučích, které v něm měly receptory. Byly pojímány jako stroje zkonstruované přírodou a schopné určitého množství předem daných funkcí, které jakoby byly vyvolány zmáčknutím předem připravených na sobě nezávislých tlačítek.

---

58 Merleau-Ponty, M., *Struktura chování*. Praha: Filosofía, 2008. (Dále citováno jako SCH.)

59 Tamtéž, s. 17

60 Klasická filosofie vědomí je zde nazývána *kriticizmem*, ve *Fenomenologii vnímání* je pak označována jako *intelektualismus*.

61 Jak už jsme však ukázali v předcházejícím textu, myšlení *tvaru* se od klasického vědeckého myšlení liší právě v tom, že není zcela „*nestranným* myšlením“.

62 Zdá se, že pod pojmem *dialektické* je nutné rozumět určitý *cirkulární vztah*, jehož členy jsou *organismus* a *prostředí*.

63 Držíme se českého překladu francouzského pojmu *la forme* (původního německého *Gestalt*) jak je uváděn ve *Struktuře chování*.

„Nejprostší nervové fungování není ničím jiným než uvedením do chodu velmi velkého počtu autonomních obvodů. Reflex bude, jak by se dalo říci, "longitudinálním" jevem. Je to působení určitého fyzikálního nebo chemického činitele na místně definovaný receptor, které vyvolává prostřednictvím určité dráhy určitou odpověď.“⁶⁴

Podle této teorie se působení činitele rozkládá na souboru vzájemně vnějších receptorů a vzruchy, které vyvolává, jsou chápány jako bodové nezávislé události. Z toho důvodu nemůže mít na receptor vliv žádná časová či prostorová souvislost činitele. Na organismus působící pouze jednotlivá *reálná vnější příčina* a její reálné, kvantitativně měřitelné chemické a fyzikální vlastnosti. Když se v tmavé místnosti objeví na zdi světelná skvrna a začne se pohybovat, zaměřím na ni pozornost. Tuto činnost bych naivně popsal jako činnost způsobenou mou intencí. Avšak realistický psycholog by mi vysvětlil, že se jedná o základní fixační reflex vyvolaný působením světelných vln. *„Polohu skvrny vnímám, protože mé tělo na ní odpovědělo adaptovanými reflexy.“⁶⁵*

To, co bychom naivně označili jako pohyb světelné skvrny, se díky realistickému fyziologovi projeví jako bodová podráždění na sítnici mezi nimiž není žádný vztah. Jednotlivé receptory jsou každý zvláště spojeny reflexním obloukem s očními svaly, které se snaží fixovat světlo do místa největší ostrosti a barevnosti. Při základním reflexním chování se jedná o *soubor* navzájem vnějších kauzálních reakcí. Jinak řečeno, pro psychologa existuje jednotlivý podnět působící v jednom jediném okamžiku bodového nárazu na jeden jediný reálně existující receptor objektivně lokalizovaný na povrchu organismu. Jediný podnět vyvolává jediný vzruch, jenž putuje po *afereční* dráze do centra a z něj *efereční* drahou do *efektoru*, ve kterém dojde k jednomu jedinému elementárnímu pohybu.⁶⁶

Na této elementární reflexivní psychologii se zakládá psychologie podmíněných reflexů, která analyzuje vztahy složitější než základní bodové odpovědi, a s ní související psychologie učení. Vidíme tedy, psychologie je jako přírodní věda zároveň fyziologií a spočívá v laboratorní práci, která objevuje reflexní oblouky a popisuje základní reflexní reakce nebo zákony, kterými se řídí podmiňování reflexů. Merleau-Ponty spolu s tvarovými psychology rozvíjí kritiku tohoto přístupu.

---

64 Tamtéž, s. 24 – 25.

65 Tamtéž, s. 25.

66 Výkonným orgánem je u nepodmiňovaných reflexů pohybové svalstvo.

b.) Kritika kauzálního myšlení

Klasická teorie reflexu tedy soudila, že je možné rozložit reflex, například pohyb vyvolaný podrážděním, na jeho elementární části, tak aby nejzákladnější části podnětu odpovídala nejzákladnější část reakce. Z takového předpokladu vyplývalo, že jeden substrát nemůže plnit jiné funkce v závislosti na časové a prostorové souvislosti jednotlivých podnětů. Merleau-Ponty ovšem poukazuje na to, že toto pojetí naprosto ve všem selhává.

Už jenom snaha přesně vymežit pole recepce se zdá marná, protože jeho hranice se mění podle síly či častosti podráždění. Zároveň je nutné počítat vedle vnějšího podráždění i s vnitřními podmínkami organismu, které na údajný reflexní oblouk působí, protože stavy a citlivost různých orgánů se vzájemně ovlivňují.

Dále musí být reflex v určitém vztahu i ke všem ostatním podnětům, které na organismus působí v momentě reakce. Je tomu tak proto, že v momentě, kdy dojde k reakci na podnět, všechny ostatní možné reakce na ostatní přítomné podněty musí být inhibovány. „[K]dyž si dva antagonistické reflexy takto konkurují, nedochází ke kompromisu, nýbrž realizuje se jen jeden z obou.“⁶⁷ Zdá se tedy, že hypotéza inhibice uvádí jednotlivé okruhy do určitých vztahů. Nemohou na sobě tedy být nezávislé a musíme mezi nimi připustit „příčné vztahy“. Ovšem podle klasické fyziologie se opět jedná o předem ustavená zařízení druhého řádu, která nemají nic společného s domnělou vlastní aktivitou organismu. Proto je inhibice myšlena mechanicky jako nervový proces, který při reflexním pohybu jednoho svalu inhibuje zároveň sval protikladný.⁶⁸ Nejenže toto pojetí nic neřeší, protože nadále připouští určitý vztah mezi podněty,⁶⁹ Merleau-Ponty navíc upozorňuje na výzkumy Goldsteina, který takovou inhibici připouštěl jen při mezním prudkém pohybu a tvrdil, že obvyčejné pohyby aktivují různým způsobem oba protikladné svaly pouze v závislosti na tom

„Aby se bez nutnosti nerozmnožovaly hypotézy, bylo by třeba definovat takovou koncepci nervového fungování, která by současně a podle téhož principu učinila srozumitelným vzájemné vylučování reflexů i proměnlivou spolupráci nervových okruhů uvnitř každého z nich.“⁷⁰

---

67 Tamtéž, s. 40.

68 Tak by měl reflex, který vyvolává aktivitu svalu natahujícího ruku zároveň inhibovat aktivitu svalu ohýbajícího ruku.

69 Jednalo by se například o vztah síly působení podnětu: pouze silnější podnět by vyvolal reakci, která by zároveň inhibovala reakci na slabší podnět.

70 Tamtéž, s. 41.

To se ovšem na straně realistické vědy neděje, neboť když se ukáže, že při reflexním pohybu hraje roli i vlastní poloha efektoru,⁷¹ chce okruh hypotéz rozšířit pouze o jednotlivé dráhy směřující z výkonného orgánu do centra a podávajících informací o jeho pozici. Pokud je naším objektem realita o sobě existujících oddělených reflexních oblouků, jsme nuceni neustále doplňovat hypotézy o „zařízeních“ regulujících reflexy, které inhibují ty nebo ty dílčí pohyby, které by se reálně vzato měly odehrát. Merleau-Ponty dodává: „*Co bychom si ale pomysleli o fyzikovi, jenž by byl při každém novém pozorování nucen připojit ke své teorii něco jako pojistnou klauzuli, která by její aplikaci pozastavovala?*“⁷²

Nakonec se ukazuje také skutečnost, že každý dílčí reflex nezávisí pouze na stavu organismu a na současných podráždění, ale i na reflexech předcházejících. Pokud dráždíme po delší dobu a ve větší míře stejný receptor, odpovědi se mění. Klasická teorie reflexu tyto jevy vysvětlovala hypotézou iradiace, která označovala reálný proces, při kterém podráždění následující po podráždění základním zapojuje do reakce i ty okruhy, jež se nacházejí v okolí drážděného receptoru. Merleau-Ponty poukazuje na to, že při stoupajícím podráždění jsou zapojovány pohybové okruhy, které nejsou anatomicky nejbližší.⁷³ Zdá se tedy, že na každé podráždění reaguje celek organismu a při opakujícím se a s větší intenzitou aplikovaném podráždění dochází k proměně uspořádání celkového stavu organismu a k aktivaci a inhibici nejrůznějších svalů.

Moderní pozorování se neshodují s klasickým pojetím reflexu. Podnět není časově a místně oddělenou fyzikální realitou působící na organismus. Stejně tak neexistuje jednotlivé místo podráždění, protože roli hraje celkový stav organismu. „*Je paradoxní uchovávat teoreticky pojem reflexního oblouku, aniž ho lze kdekoli aplikovat.*“⁷⁴ Merleau-Ponty soudí, že reakce je reakcí na celkovou časovou a prostorovou konstelaci podnětů. Ovšem není to tak, že by celky situací působily na organismus jako na pasivní nástroj. Organismus sám přispívá k utváření vlastností situace minimálně tím, že na základě předchozích pohybů zanechal své receptivní orgány v určité pozici. Není pouze pasivní přijímač stimulů v časovém a prostorovém pořadí.

„Protože všechny pohyby organismu jsou vždy podmíněny vnějšími vlivy, můžeme zajisté, chceme-li, pojímat chování jako účinek okolí. Ale protože

---

71 Merleau-Ponty uvádí Goldsteinův pokus s mořskou hadicí, která vykonává různý reflex po podráždění stejného místa, podle toho zda se nachází v horizontální či vertikální poloze. Tamtéž, s. 42.

72 Tamtéž, s. 42.

73 „Při vzrůstajícím dráždění rozšířeného vchodu do zvukovodu vyvoláváme u kočky postupně: pohyby šíje a přední stejnostranné tlapky - pohyby zadní stejnostranné tlapky - kontrakce ocasních a hrudních svalů - pohyby zadní kontralaterální tlapky - pohyby přední kontralaterální nohy.“ Tamtéž, s. 45.

74 Tamtéž, s. 55.

všechny podněty, které organismus přijímá, byly samy zase možné jen díky předchozím pohybům, které přijímající orgán vystavily vnějším vlivům, bylo by zrovna tak možno říci, že chování je prvotní příčinou všech podnětů. Takto je forma podráždění vytvářena organismem samým, jeho vlastním způsobem, jak se vystavuje působení vnějšku.“⁷⁵

Namísto pojetí lineární kauzality od přijímajícího receptoru přes centrum k pohybujícímu se efektoru, lze tedy na základě předcházejícího výkladu pojmout vztah mezi organismem a jeho prostředím jako vztah vzájemné podmíněnosti. Organismus sám aktuálním uspořádáním orgánů vybírá, na co bude citlivý. Podráždění je podrážděním celkovým, závislejícím na celkovém stavu organismu a celku současných a minulých podráždění.

Merleau-Ponty tvrdí, že elementární reflex se ukazuje jako pouhá spekulace, nikdy neexistuje pouze jeden působící podnět. Jediné, co lze pozorovat, je celek odpovědí na celek podnětů. Navíc je pochybná samotná souvislost mezi fyziologií a anatomíí. I kdyby bylo možné popsat substrát jediného reflexního oblouku, neznamená to, že je nutné hned dokazovat jeho nezávislou vlastní funkci. „*Nemůžeme dokonce ani předpokládat, že tomu, co je anatomicky jednoduché, nutně odpovídá něco funkčně jednoduchého.*“⁷⁶

I Pavlovova teorie podmíněných reflexů musí na základě pozorovaných zkušeností neustále korigovat své dílčí výsledky a zavádět stále nové zákony a pojmy. Stejně je na tom také s klasickou teorií učení, která tento proces chápe jako ustavování neustále nových jednotlivých montáží mezi jedním podnětem a jednou odpovědí. Jak uvidíme, problém spočívá v tom, že psychologický realistický postoj pojímá funkci jako anatomicky založenou realitu.

c.) Otázka fyziologické funkce

Merleau-Ponty ukazuje, že soudobá fyziologie jako věda o funkci organismu nepojímá svůj předmět jako účinek mechanismu založeného anatomicky, ale jako schopnost adaptovat se na určitou specifickou situaci. Anatomické pojetí jsme se pokusili nastínit v předcházejícím textu: receptor v oku je spojen přes centrum s pohybovými svaly a pohybová reakce je vyvolána až v momentě, kdy na receptor zapůsobí světlo. Naproti tomu funkční pojetí by chápalo pohyb a vnímání jako najednou fungující privilegovanou adaptaci na určitou situaci.

---

75 Tamtéž, s. 30.

76 Tamtéž, s. 32.

„Vše se odehrává tak, jako by pohyby našich očí řídil zákon maxima, jako by v každém okamžiku byly tyto pohyby tím, čím mají být, aby uskutečnily jisté privilegované rovnovážné situace, k nimž tendují síly působící ve smyslovém sektoru.“⁷⁷

Pokud se v tmavé místnosti objeví světelná skvrna na hranici mého vizuálního pole, jakoby porušila rovnovážný stav orgánu, který je obnoven fixací světla, pohyb je tedy prostředkem k obnovení stavu rovnováhy. Jedná se o vzájemný vztah, kdy jsou pohyby vyvolávány změnami ve vnímaném a sami vyvolávají nové změny. Tyto pohyby jsou určitou regulací, která směřuje v každém okamžiku k vyváženému stavu.

Merleau-Ponty zkoumá, zda je možné mluvit o funkci samostatně jako o privilegovaném stavu organismu ve vztahu k situaci a zda by mohla být takto chápána funkce v určitém smyslu nezávislá na tělesném substrátu.

„[K]dyby bylo prokázáno, že nervové procesy v každé situaci směřují k obnovení jistých privilegovaných rovnovážných stavů, pak by tyto stavy představovaly objektivní hodnoty organismu. [...] Tato označení by zdaleka nebyla vnějšková a antropomorfní, nýbrž náležela by živoucí bytosti jako takové.“⁷⁸

Jinak řečeno, nejednalo by se o inervaci toho či onoho motorického či sensorického aparátu, ke kterému bychom naivně přidávali význam vlastní výlučně lidské zkušenosti, ale o pozorovatelné vztahování se organismu k okolí s vlastním významem, který by bylo možné popsat jako odpovědi adaptované situaci.

Skutečně se na v rámci výzkumu patologií ukazuje, že funkci organismu je nutné chápat jako určitý rovnovážný stav vzhledem k aktuální situaci, než-li jako důsledek předem ustavených zařízení. Tvarová psychologie poukazuje na skutečnost, že pokud je poškozen anatomický substrát figurující v klasické fyziologii jako sídlo funkce dojde k reorganizování tak, aby bylo dosaženo konstantního funkčního výsledku.

Pokud byla opici operativně zaměněna nervová vlákna směřující do očních svalů, které ovládají pohyby do stran, bez problémů v tmavé místnosti zafixuje světelnou skvrnu, když se objeví na levé straně. Stejně tak, pokud je chrobákovi válejícímu kouli na kluzkém povrchu odebrána část končetiny, promění způsob svého pohybu vpřed. Jestliže se však nachází na nerovném terénu, pak se způsob pohybu vpřed neliší od pohybu se zdravou

---

77 Tamtéž, s. 59.

78 Tamtéž, s. 61.

končetinou.⁷⁹ Oba příklady ukazují, že funkce není založena tělesným substrátem a že je rovnovážným stavem vzhledem k situaci.

Nutnost chápat funkci přednostně před anatomickým substrátem se vynucuje nejvíce při výzkumu poškození zraku u osob postižených hemianopsií. Realistický výzkum ukazuje, že nemocný má aktivní jen polovinu sítnice a že by tudíž měl mít zmenšené vizuální pole o jeho zevní či vnitřní polovinu. Pacient však tvrdí, že má k dispozici celé vizuální pole stejně jako před poškozením. Rozdíl je dle něj patrný jen v kvalitě vidění, protože vidí hůře než předtím. Došlo totiž k improvizované reorganizaci substrátu za účelem zachování funkce v co nejlepším možném stavu. Bez vědomí či vůle pacienta oční svaly otáčejí bulvy tak, aby nejvíce světla dopadalo na nepoškozenou část sítnice, která navíc přeorganizovala své prvky a *fovea*, bod zajišťující nejostřejší vidění, vznikla v jejím novém středu. Na druhou stranu pacient s poškozenou sítnicí samozřejmě vidí způsobem kvalitativně odlišným od zdravého člověka, z toho důvodu můžeme říci, že substrát je spíše příležitostí pro plnění funkce, než-li jejím vykonavatelem.

d.) Pojmy forma a chování

Oproti analýze na elementární části chce Merleau-Ponty vycházet z konkrétních pozorování tvarových psychologů pracovat s celky, které mají jiný status, než by byl pouhý součet jejich jednotlivých částí. Merleau-Ponty tedy definuje situaci jako formu či strukturu⁸⁰ neredukovatelnou na pouhý součet jejích časových a prostorových součástí, protože závisí na vztazích mezi těmito částmi. Je to „*distribuce zvuků v čase, jejich melodický sled, velikostní vztahy předmětů, obecně řečeno přesná struktura situace.*“⁸¹ Forma se změní, pokud se změní jedna z jejích částí, stejně jako se změní smysl celku melodie při zaměnění byť i jediného tónu na libovolném místě partitury. Z toho důvodu může stejný podnět v různých konstelacích vyvolávat různé reakce. Zároveň ovšem forma zůstává stejná, když se změní všechny její jednotlivé části a zachovají mezi sebou stejné vztahy, stejně jako může být tatáž melodie hrána v jiné tónině. Právě z toho důvodu mohou mít pro cvičená zvířata jiné situace stejný smysl.⁸² Navíc součásti této situace nejsou ničím

79 Tím je navíc dokázáno, že odstranění části končetiny nespustilo předem nastavený „nouzový mechanismus“.

80 Etienne Bimbenet rozděluje výrazy forma a struktura, které Merleau-Ponty zaměňuje, a vysvětluje, že *struktura* patří k biologickému pojmovému registru Kurta Goldsteina, zatímco *forma* k registru Berlínské školy *Gestaltpsychologie*, která zkoumala vnímání. Bimbenet, E., *Nature et humanité*. Paříž: Vrin, 2004. s. 54.

81 Tamtéž, s. 88.

82 Velmi známý je Köhlerův pokus se slepicemi naučenými zobat zrní ze světla šedé misky a nevnímat si té tmavě šedé. Slípky v konstelaci, ve které se nachází světlo šedá miska spolu s miskou o něco světlejší začnou zobat z poslední jmenované namísto té, která měla vyvolat „podmíněný reflex“.

reálným, situace je vnímána jako významu-plná na základě gest organismu, který svou reakcí teprve uznává podnět jako podnět.

Formou či *strukturou* je také „reakce“ jako celek gest organismu, který se vztahuje k situaci s cílem setrvat vzhledem k ní v privilegovaných funkčních stavech. Dobrým příkladem je výše zmiňovaný případ chrobáka válejícího svou kuličku. V celku gest vztahujících se k prostředí se načrtává určitý smysl, který není prosvítáním vědomí. Nelze vytvářet hypotézu o vědomí, které stojí za organismem právě proto, že jde o celek gest v jejich faktickém vztahu s prostředím, v kontextu jejich situace. Tato stejná gesta sama o sobě by žádný význam neměla.⁸³ Jedná se o vnímaný a zvířetem rozuměný vitální význam prožívané situace, který mají i gesta, jimiž se na ni obrací a tím ji samotnou rozprostírá. Funkce se ukazuje jako intencionální vztahování se k prostředí a při pozorování organismu se naznačuje určité *funkční a priori*, vlastní každému druhu. Hypotézu *funkčního a priori* je nutné formulovat, protože situace posouzené realistickým vědcem jako identické mohou mít pro různé zvířecí druhy různý význam. Situace, vůči které se organismus vztahuje, tedy není našimi měřicími přístroji registrované *geografické prostředí*, ale *prostředí chování* uváděné v minulé kapitole.

„Takto se situace a reakce propojují vnitřně svou společnou účastí na struktuře, v níž nachází výraz způsob aktivity, jež je organismu vlastní. Nelze je také řadit k sobě jako příčinu a následek: jsou to dva momenty určitého kruhového pohybu.“⁸⁴

Chování samo je touto vzájemnou souvztažností kořenící v gestech, která načrtávají žitý význam organismu. Spočívá ve vzájemné „melodické“ sounáležitosti organismu a jeho prostředí, kdy je jedno s druhým ve vzájemné debatě. Na organismus působí různé konstelace potencionálních činitelů, ale vypracování prostředí chování závisí na organismu ve dvou významech slova. Jednak podle jeho aktuálního stavu a postavení v rámci situace a zároveň podle toho, co je organismus vůbec schopný vypracovat. Je to samotný organismus, kdo na základě zaujímání postojů a gest vzhledem k prostředí rozprostírá kolem sebe vitální smysl tohoto prostředí, ale záleží na jeho *funkčním a priori*, co se pro něj může stát prostředím chování.

---

83 Ze stejného důvodu uniká tato metoda načknutí z antropomorfismu ze strany realistické analýzy. Vědec neprojektuje do gest význam, který náleží pouze člověku, protože jej *vnímá* při výzkumu vztahů organismu a jeho prostředí.

84 Tamtéž, s. 180.

e.) Struktury chování

Merleau-Ponty proto navrhuje spolu s tvarovými psychology rozdělovat chování podle jeho struktury a nikoliv podle složitosti na základní nepodmíněný reflex a složité podmíněné reflexy. Interpretace chování organismů pomocí *formy* dovoluje myslet různé druhy chování, aniž by to vyšší muselo být považováno za komplexnější celek objektivních podmíněných reflexů, jak tomu chtěl Pavlov. Merleau-Ponty rozlišuje tři druhy chování, podle toho, do jaké míry v nich vystupuje časová a prostorová struktura situace.

Dělení chování, které Merleau-Ponty představuje, se opírá především o nejasnosti kolem Köhlerovým popisů výzkumu chování primátů, ve kterých hovoří například o šimpanzí „*vizuální slabosti*“⁸⁵ a má implicitně namysli „slabost“ vůči chování lidskému. Samozřejmě, že každé chování je jakožto struktura odkázáno pouze samo na sebe, na celek, který udává smysl svým částem, a proto nemůže být srovnáváno jako nedostatečné vůči jinému druhu chování. Zároveň ovšem můžeme na základě náznaků ve zvířecím chování a patologií v chování lidském skutečně podniknout určitou hierarchizaci.

Nejnižším chováním by pak byla *forma synkretická*, ve které nedochází k žádné proměnlivosti. Organismus, pro který je toto chování typické, má nejméně autonomie vzhledem ke svému prostředí, a reaguje mechanickým ustáleným způsobem na charakteristické rysy situace, které pro něj mají vitální význam. Merleau-Ponty prohlašuje, že „*zůstává uzavřeno v rámci svých přirozených podmínek a dříve nezakoušené situace pojímá jen jako nárazky na vitální situace, které jsou pro ně před-značené.*“⁸⁶ Jednotlivé situace vzbuzují chování organismu jen do té míry, do jaké v sobě obsahují univerzální stopy vztahující se k jeho čistě biologickému životu. Jedná se o instinktivní odpovědi na okolní podmínky, vůči kterým organismus nemůže zaujmout odstup. Jako jasný příklad takového chování můžeme uvést pavouka, který při lovu reaguje pouze na vibrace sítě, a zůstává lhostejný, pokud mu do ní vhodíme mrtvou mouchu.

Dalším druhem chování je *transponovatelná forma*, při kterém dochází k určitému vnímání situace a jejímu prostorovému pořádání. Organismus zaměřuje hlavní téma situace (cíl, potrava) v určité konstelaci.⁸⁷ Toto téma přímo vede jeho činnost, avšak gesta prostřednictvím, kterých jej dosáhne se mohou lišit.⁸⁸ Z toho důvodu není možné definovat učení zkoumané v laboratorních podmínkách jako získání určité mechanické reakce na

---

85 Tamtéž, s. 167.

86 Tamtéž, s. 149.

87 Proto laboratorní krysy v labyrintu po čase všechny putují k cíli nejkratší cestou. Tamtéž, s. 157

88 Kočka naučená zatáhnout za provázek, aby získala potravu to učiní jednou packou, podruhé tlamou.

jeden jediný podnět, ale jako získání určité schopnosti vzhledem k situaci.

V Köhlerových výzkumech inteligence primátů se setkáváme s transponovatelnou formou chování, která se nejvíce přibližuje úrovni chování ve vlastním smyslu lidskému, ačkoliv pro zvíře tato úroveň není nikdy plně dosažitelná. Strukturní rozdíl se dle Merleau-Pontyho projevuje ve výzkumech, ve kterých se Köhler pokoušel měřit inteligenci primátů tím, že je stavěl do určitých problémových situací a zkoumal, jak jsou v nich schopni jednat. Pokud necháme u stropu klece zavěšenou potravu a v kleci se šimpanzem několik poházených bedýnek, dojde k tomu, že se je pokusí sestavit na sebe. Ačkoliv zvíře s lehkostí balancuje na vrcholku takto sestavených bedýnek, samotné toto sestavení mu dá neskutečnou práci a pokud na bedýnce sedí jiné zvíře, není schopno ji k dosažení cíle použít. Stejně tak pokud necháme potravu vně klece a se zvířetem v kleci ponecháme rozloženou bambusovou tyč, může se stát, že ji dokáže spojit a potravu si přitáhnout. Jenže pokud jej v kleci ponecháme se stromem, jen ve velmi ojedinělých zcela náhodných případech pojme větev jako pomůcku pro přitažení potravy.

Oproti stavění bedýnek a pojímání bedýnky, na které sedí jiný šimpanz jako pomůcky k dosažení potravy, je balancování vlastní jeho specifickému *funkčnímu a priori*, které vytváří prostředí chování. V porovnání s předchozími druhy chování šimpanz pojímá v největší možné míře situaci v její časové a prostorové struktuře, z toho důvodu je schopný v rámci výzkumu plnit pro předcházející druhy nezvladatelné úkoly. Avšak vždy vychází z bezprostřední vnímané situace a svého tělesného zasazení do ní a jedná pod tíhou této situace. Úkol, který má vykonat, je pro něho vždy nový. Zvíře jej vykonává v tuto jedinečnou chvíli a na tomto jedinečném místě.

„Jinými slovy, zvíře nemůže v různých momentech zaujmout vůči předmětům libovolně zvolené hledisko, nýbrž předmět se mu jeví jako spojený s jistým „vektorem“, majícím jistou „funkční hodnotu“, jež závisejí na faktickém složení pole.“⁸⁹

Proto nedokáže zaujmout odstup od aktuálního praktického určení v rámci vnímaného kontextu, který uspořádává jeho prostředí. Bedýnka, na které jiné zvíře sedí, nemůže být použita jako stolička, protože není ničím jiným, než tím, na čem se sedí. My bychom řekli, že při sezení či natahování se pro potravu se jedná o stejnou bedýnku, ovšem pro šimpanze jde o dvě na sobě naprosto nezávislá určení, ve dvou na sobě nezávislých praktických kontextech. Stejně tak to platí pro větev na stromě, která je pro něj něco

---

89 Tamtéž, s. 163.

naprosto odlišného od pomůcky k přitažení potravy.

Naproti tomu, pro člověka se jedná o tu samou vnímanou věc, která je tatáž v různých perspektivách a v různých funkcích. Ukazuje se, že šimpanzovi chybí schopnost pojímat vnímané jako „*strukturu věc*“.⁹⁰ Tato schopnost vlastní člověku mu dovoluje brát tutéž věc jako stejnou v různých kontextech.

Dle Merleau-Pontyho je zásadní rozdíl lidského chování čitelný ve vnímání, které rozdílným způsobem strukturuje jeho situaci. Říkáme, že věc je viděna pouze z jedné určité perspektivy. Avšak sledování téže věci v průběhu zkušenosti pouze pro člověka znamená vidět z proměnlivých perspektiv totéž. Pouze člověku je vlastní schopnost vnímat věc jako tutéž z nejrůznějších stanovisek pohledu a pouze u něj můžeme mluvit o proměnlivém vidění téhož. Co tedy přesněji znamená „vidět věc z jedné perspektivy“? Neznamená to nic jiného, než že moje stanovisko odkazuje na všechny ostatní, že mé stanovisko pohledu je bráno jako jedno z nekonečného množství možných stanovisek.

„Tato schopnost volit a proměňovat hlediska mu umožňuje vytvářet nástroje nikoli pod tlakem nějaké faktické situace, nýbrž pro užití virtuální, a zejména proto, aby vytvářel nástroje další.“⁹¹

Podle Merleau-Pontyho má člověk v pohledu přístup k *virtuálnímu*, chápe stanovisko svého pohledu jako zaměnitelné a rovnocenné všem ostatním. Když vnímáme věc jako danou z jednoho určitého pohledu jsou v našem stanovisku dány všechny ostatní virtuální body, ze kterých by mohla být viděna a které v sobě soustředí. Je dán virtuální prostor, který se odpoutává od bezprostředního tělesného včlenění do situace. Na základě toho je pro člověka věc tím, co může vstupovat do naprosto libovolných vztahů s jinými věci a zároveň je jeho tělo samotné chápáno jako věc mezi věcmi. Pokud zvíře sahá přes příliš malý otvor na předmět uvnitř bedny, nedokáže jej od sebe odstrčit k otevřené straně bedny, aby na něj na druhé straně vyčkal. „*Zvíře nemůže zaujmout místo pohyblivého se předmětu a vidět samo sebe jako cíl, nedokáže proměňovat hlediska, stejně jako nedokáže rozeznat stejnou věc v různých perspektivách.*“⁹² Každé stanovisko pohledu přesahuje do dalších a tím se ukazuje odstup, který byl pouze naznačen u šimpanzů. Přístup k virtuálnímu znamená uvolnění se z bezprostředně prožívané tělesné zasazenosti do situace a projevuje se nejen na úrovni vnímání, ale i na úrovni činnosti:

„Tím, že umožňuje všechny možné změny úhlů pohledu, osvobozuje "podněty"“

---

90 Tamtéž, s. 167.

91 Tamtéž, s. 235.

92 Tamtéž, s. 165.

z aktuálních vztahů, do nichž (je) vřazuje mé vlastní stanovisko, a od funkčních hodnot, které jím dávají jednou provždy určené potřeby živočišného druhu.“⁹³

Jen a pouze díky této schopnosti je jedna stejná věc tatáž v nejrůznějších praktických kontextech a může dokonce sama sloužit pro účely virtuální. Přístup k *virtuální* je možný díky tomu, co Gelb s Goldsteinem nazývají *kategoriální postoj*.⁹⁴ Ve velké míře o něm poskytuje svědectví kategorie práce, tedy aktivita jejímž předpokladem je schopnost přístupu k *virtuální* a vnímání objektů nezávisle na naší určité situaci. Lidská práce směřuje na určitý nový užitný význam, který do té chvíle nebyl dán *funkčním a priori*, vytváří nové nástroje a obohacuje lidský kulturní svět.

f.) Lidský řád a patologie

Ačkoliv Merleau-Ponty vychází z tvarové psychologie, odmítá způsob, jakým se vyprofilovala, když se Kurt Koffka snažil bránit proti nařknutí z antropomorfismu. Nebylo problematické, že psychologové se snažili přiblížit pojem formy prostřednictvím analogií se světem fyziky a poukazovali například na vnitřní zákon distribuce fyzikálních sil v kapce vody a na její vyrovnaný vztah s prostředím. Jenže Koffka učinil podle Merleau-Pontyho chybu, která se jeví jako velmi paradoxní ve vztahu k naději, kterou choval. Domníval se totiž, že tvarová psychologie přispěje k vzniku filosofie formy, která překoná veškeré klasické substanciální myšlení. Avšak sám se nakonec odvolal na klasickou realistickou fyziku a tvrdil, že forma je součástí přírody chápané jako vnější realita.

Ačkoliv tvarová psychologie, jak jsme se snažili ukázat, v podstatě rozšířila chápání vědeckého objektu, Koffka nakonec prohlásil, že chování má reálné *příčiny* a *účinky* v geografickém prostředí. Tím se ovšem ztratilo vše, co bylo pro jeho metodu specifické. Struktura neměla být ničím jiným než smysluplným vztahem situace a reakce. Jenže pokud přisoudíme chování v nejzazším určení vnější příčinu, zároveň mu tím samým počinem odebereme smysl. Koffka navíc hovořil vzhledem k perceptivnímu chování o zákonu isomorfismu a tvrdil, že fyziologickým formám naprosto odpovídají formy psychické a fyzikální.

„Tvarová teorie myslí, že problém vztahů mezi duší a tělem a problém perceptivního poznání vyřešila tím, že odhalila strukturální nervové procesy, které mají na jedné straně tutéž formu jako psychično a na straně druhé jsou

---

93 Tamtéž, s. 170.

94 Tamtéž, s. 99.

homogenní se strukturami fyzikálními.“⁹⁵

Reálná a celková distribuce vzruchů v nervovém systému je tak prostředníkem mezi reálným celkem fyzikálních tvarů a reálným celkem tvarů psychických. Tak tedy opět směřujeme k tomu, že chování jako významu-plná debata organismu a prostředí se odehrává díky reálné fyziologické distribuci vzruchů a má příčinu ve fyzikální struktuře prostředí. Merleau-Ponty se snažil osvobodit myšlení formy od těchto předsudků, které psychology vzdalovaly od pravého významu výsledků jejich výzkumu. Jakoby se snažil následovat pobídku a prodloužit tvarovou psychologii do oblasti filosofie. Koffka rozděloval přírodu do tří řádů, aby předvedl jak univerzální dosah má koncepce formy. Ukazuje se, že ji lze aplikovat na všechny tři základní regiony zkoumané realistickou přírodní vědou: fyzikální, vitální a lidskou přírodu. Tento svět forem ovšem Koffka nakonec nechal spočívat na světě realistické fyziky. Podle Merleau-Pontyho forma skutečně nabízí možnost odmítnout klasické myšlení, které staví do opozice vnější přírodu a vnitřní vědomí a rozděluje materii, život a ducha na samostatné principy, které se pak marně pokouší uvádět do vzájemných vztahů.

*„Právě zde by pojem formy umožnil řešení opravdu nové. Protože by byl stejně aplikovatelný na všechna tři pole, která právě byla definována, integroval by je jako tři typy struktur, překonal by tak antinomie materialismu a spiritualismu, materialismu a vitalismu.“*⁹⁶

Na jednu stranu se pohledu nezajímavého pozorovatele neodhaluje kvantitativně měřitelná materie, tato stejná materie prapodivně oživená vitální silou či nakonec zázračná jednota materie a vědomí, ale fyzikální, vitální a lidská příroda jako forma. „[J]e třeba chápat život, ducha a hmotu jako tři řády významů“⁹⁷ Každý z těchto řádů, právě proto, že je formou, musí být brán sám o sobě jako významový celek pro vědomí.⁹⁸ Ať už jako pouhá fyzikální vyrovnanost sil ve vztahu s okolím, nebo schopnost zvířete organizovat situaci, na kterou bude reagovat, či nakonec jako lidská schopnost tuto situaci v jejím celku překračovat a ustavovat situace nové. Životu ani vědomí nelze rozumět prostřednictvím fyzikální materie, každý řád má svůj význam sám pro sebe.

Na druhou stranu pokud vycházíme z této analýzy významu, ukazuje se právě

---

95 Tamtéž, s. 185.

96 Tamtéž, s. 183.

97 Tamtéž, s. 187.

98 Jde ovšem samozřejmě o „vědomí perceptivní“. Řády významů jsou vnímané a nikoliv představované. Vlastní ontologický statut formy zůstává ovšem v rané filosofii nevyřešen. Forma jako vnímaný význam bude hrát zásadní roli v pozdním díle zabývajícím se právě bytím fenoménu, tedy ontologií vnímaného či žitého světa.

skutečnost, že jednotlivé řády nemají stejné vlastnosti, že si vzájemně neodpovídají, jako tomu chtěla teorie izomorfismu. Naopak se v jejich rámci ukazuje rozdíl v rafinovanosti struktury:

„Jinak řečeno, hmota, život a duch musí na povaze formy participovat nestejným způsobem a musí představovat různé stupně integrace a vytvářet posléze určitou hierarchii, v níž se stále více prosazuje individualita.“⁹⁹

Merleau-Pontymu jde o to ukázat, že myšlení formy je nezávislé na myšlení kauzálním a na možnosti realistického vysvětlení. Participací na povaze formy je myšlena míra svobody a autonomie vůči realistickou vědou popisovaným vnějším činitelům, která se ukazuje již v nejnižším řádu fyzikálních forem¹⁰⁰ a která se zvětšuje se s tím, jak stoupáme po stupnici přírodních řádů. Realistická fyzika a princip kauzality není poslední instancí schopnou podat výčet o bytí forem, protože na všech úrovních existuje určitá míra svobody. Merleau-Ponty navíc hovoří o integraci a hierarchii, protože každý řád do sebe jako celku organizuje řády předcházející a protože se nižší struktura stává jedním momentem struktury vyšší, která je kvalitativně rozdílná. Nezajímavému pozorovateli se odhaluje význam každého řádu jako nezávislý na předešlém, který je do něj integrován, avšak integrace zároveň poukazuje na to, že nižší řád je historicky starší a figuruje jako fundace toho nadcházejícího. *„Odtud vyplývá dvojitý aspekt analýzy, která zároveň osvobozovala vyšší od nižšího a zároveň je v něm „fundovala“.“¹⁰¹*

Ačkoliv každý řád má jako struktura smysl sám v sobě, lze o hierarchii řádů uvažovat z pozice vzájemné integrace zároveň jako o historicitě jednotlivých úrovní forem přírody. Etienne Bimbenet se v knize *Nature et humanité* snaží tuto ambivalentní pozici zachytit ačkoliv sám tvrdí, že Merleau-Ponty ji ve *Struktuře chování* nikdy dostatečně nerozvedl:

„Každý řád právě do té míry do jaké integruje do nové strukturace to, co mu předchází, zůstává na předcházejícím založený: kromě strukturální nesouvislosti, která tři řády rozděluje, je spojuje souvislost historická.“¹⁰²

---

99 Tamtéž, s. 183.

100 „Již ve fyzikálním světě je přechod od podmínek k důsledkům diskontinuitní. Kvantity elektřiny ve vodiči neodpovídají bod po bodu oněm kvantitám, ve kterém do něj byly přeneseny, rozděluje se podle vnitřního zákona elektrické rovnováhy, který nespojuje každou část účinku s určitou částí příčiny, nýbrž lokální účinky spolu navzájem.“ Tamtéž, s. 184.

101 Tamtéž, s. 246.

102 „[C]haque ordre, en tant justement qu'il intègre ce qui le précède dans la structuration nouvelle, reste fondé sur lui: au delà discontinuité structurale qui les sépare une continuité historique relie les trois ordres.“ Bimbenet, E., *Nature et humanité*. Paříž: Vrin, 2004. s. 60.

Když se vrátíme k výkladu strukturální nesouvislosti z hlediska míry svobody v každém řádu, uvidíme, že už ve *fyzikálním řádu* se ukazuje „individuum“, jež se neřídí vnějšími podmínkami. Na další úrovni *vitální přírody* nebudeme hovořit o reflexním oblouku, ale o *rozumění* organismu tomu, co pro něj má v jeho prostředí chování smysl. Jak jsme již ukázali, pozorujeme zde chování řízené významy rozvíjenými *funkčním a priori*. Stejným způsobem, jakým jsme přistupovali k fyzikálnímu a vitálnímu řádu, je možné pohlížet na člověka. Svoboda a autonomie se u něj ukazují v největší možné míře díky jeho schopnosti tvořit nové struktury. Specifikou jeho chování je skutečnost, že vytváří své vlastní prostředí, které nazpět vyžadují nová adaptovaná gesta a postoje. „*Lidská práce otevírá třetí dialektiku, protože mezi člověka a fyzikálně-chemické podněty promítá „užitné předměty“ (Gebrauchsobjekte) – oděv, stůl, zahrada – a „objekty kulturní“ – kniha, hudební nástroj, jazyk-, které vytvářejí vlastní prostředí člověka.*“¹⁰³

Vědomí, pod kterým Merleau-Ponty rozumí *chování* charakteristické pro lidský řád, není vnějším principem, který by se k vitálnímu přiřadil. Je naopak rozvinutím života, jeho povýšením na vyšší strukturální úroveň. Pro vitální řád nejsou charakteristické předem ustavené reflexní oblouky, ale chování řízené významy založenými ve *funkčním a priori* druhu. Z toho důvodu nemůžeme o vědomí a životě mluvit jako o dvou nezávislých principech, ale jako o nižší a vyšší struktuře. Zatímco pro život jsou významy prostředí chování dané *funkčním a priori*, u člověka můžeme mluvit o vytvářeném kulturním prostředí, které je neustále obohacováno prostřednictvím práce. Stejným způsobem jako u předcházejících řádů, tedy na základě analýzy chování, se Merleau-Ponty snaží uchopit člověka jako bytost vrozenou do určitých stávajících struktur a schopnou je překonávat a tvořit další. Snaží se na dítěti popsat počínající fázi vědomí, aby poukázal na jeden rozdíl oproti nižším úrovním. Poukazuje zároveň na nedělitelnou jednotu *jednání*, které je v tradičním myšlení chápáno jako kauzální akce, a *vědomí*, které je v tradičním myšlení chápáno jako tvůrce veškeré naší zkušenosti.

„*Počínající vnímání má dvojitý charakteristický rys: zaměřuje se spíše na lidské intence než na přírodní předměty či čisté kvality (teplé, studené, bílé, černé), jejichž jsou nositeli -, a uchopuje je spíše jako zakoušené skutečnosti než jako opravdové objekty.*“¹⁰⁴

Dítě nevnímá určité primární a sekundární kvality přírodních objektů, ale rozeznává nejprve lidský význam. Vnímá druhé lidi jejich obličejem, těla, smysl výrazů a především

---

103 Tamtéž, s. 220.

104 Tamtéž, s. 225.

postoje a gesta, která jsou prodchnuta nejrůznějšími intencemi. Tato gesta jsou vnímána spolu s prostředím činnosti, na které směřují. Z toho důvodu i všechny dítětem vnímané užitkové předměty nesou lidskou stopu a s ní spojenou užitnou intenci. Stejným způsobem je vnímán jazyk, tento zvláštní kulturní předmět, jehož prostřednictvím se dítě samo obrací na neznámé předměty a který pro něj není původně skladbou matérie a významu, ale vyjadřuje intence ve vztahu k prostředí. Všechny tyto „objekty“ vnímání jsou dítětem *zakoušené* a Merleau-Ponty přirovnává toto dětské prožívání intencí k intencím hráče fotbalu, pro kterého není hřiště a dění na něm objektem, který je v nejrůznějších perspektivách tímtež. Nesleduje primárně pohyb hráčů na homogenní ploše, ale heterogenní prostor v každém okamžiku různě silných linií orientujících jeho činnost podle aktuálního umístění na hřišti a volného místa mezi hráči. „*Není v této chvíli ničím jiným než dialektikou prostředí a akce. Každý hráčův manévr mění vzhled hřiště a vede jím nové siločáry, v nichž pak opět probíhá akce.*“¹⁰⁵ Dítě stejně jako hráč fotbalu nezaujímá vzhledem k situaci odstup, ale je jím prožívána.

Na jednu stranu jedná pod tíží aktuálních intencí a jeho chování je zcela srovnatelné s bezprostřední tíží praktické situace, jak jsme ji popisovali například u chování primátů. Na druhou stranu však pro něj má privilegovaný význam právě lidský svět. Význam „lidské“ je imanentní vnímanému. Těla a tváře druhých osob nejsou proto pojímány jako netečné objekty, ale je jim nerozdělitelně vlastní určitá významová intence.

Tuto úroveň chování, kterou by šlo charakterizovat jako „*vitální chování*“ lidského řádu, označujeme jako „*žité vědomí*“.¹⁰⁶ Jedná se o lidskou bytost jako tělesně bezprostředně angažovanou do společenského, historického a praktického prostředí vnímaného kulturního světa, o kterém můžeme hovořit jako o přírodě druhého řádu, protože lidská bytost je v něm stejně bezprostředně aktivní jako zvířecí organismus v přírodě jednou pro vždy dané. Je jasné, že dle Merleau-Pontyho toto nemůže být poslední úroveň strukturace.

Zásadním rysem lidského řádu totiž není skutečnost, že člověk je angažován v druhé přírodě, ale samotná schopnost, překračovat jednou dané struktury a ustavovat nové. V rámci druhé přírody se tak děje prostřednictvím práce. Toto chování integruje všechny předešlé a vykazuje nejvyšší úroveň svobody. Jak jsme již uváděli, Merleau-Ponty tuto plně rozvinutou úroveň vědomí označuje jako „*kategoriální postoj*“.¹⁰⁷ V tomto smyslu je vědomí osvobozené ze všech svých vazeb s celkem přírody organické, psychologické a

---

105 Tamtéž, s. 228.

106 Tamtéž, s. 235.

107 Tamtéž, s. 236.

sociální. Avšak samozřejmě, že nikoliv tak, že by se od této přírody odpoutalo nebo že by prostě rázně odmítlo struktury, ve kterých se nachází *žitě vědomí*. Kategoriální postoj je svobodný z toho důvodu, že struktura situace netlačí svou bezprostředností a její smysl není vnímán jako daný jednou pro vždy. To samé platí pro gesta, která nejsou omezena *funkčním a priori* a mohou se neustále rozvíjet. Každá struktura situace je v rámci nejvyšší strukturace chování vnímána jako možnost, na jejíž místo může přijít nové a jiné. V tom smyslu je člověk svobodný vzhledem k aktuálně danému. Kromě vnímání a práce uvádí Merleau-Ponty jako další příklad revoluční akt, který není přítomný u žádného zvířecího druhu a který zásadním způsobem poukazuje na přístup k *virtuálnímu*.

Kategoriální postoj povyšuje předcházející struktury do dialektiky s novým smyslem. Zároveň s tím získávají předcházející úrovně jiný smysl než-li ten, který měly jako autonomní struktury. Vitální řád, který je integrován do lidského řádu, je jím naprosto prodchnutý a neexistuje jako na něm nezávislé autonomní organické podloží. Když mluvíme o člověku a jeho tělu, neklademe vedle sebe organismus a vědomí, ale jeho tělo nese znamení „*lidskosti*“. Jedná se o tělo prodchnuté v každém okamžiku významem a modifikované kulturou. Dokonce i ta nejzákladnější vitální funkce již vyjadřuje individuální život člověka. Vitální příroda integrovaná do lidského řádu je přírodou polidštěnou, což je patrné i u oblékání. „*Akt oblékání se však stává aktem přizdobování se nebo aktem studu, a odhaluje tak nový postoj člověka vůči sobě samému i vůči druhému.*“

¹⁰⁸ Nošení oblečení není čistou nezbytností a náhradou za nedostatek ochlupení. Ačkoliv o něm můžeme uvažovat jako o vitální nutnosti přinášející teplo, zároveň je mnohem více a poukazuje na kulturu, ve které jedinec vyrostl, na společenský status, pohlaví, charakter a skutečnost, že u něj na rozdíl od zvířete existuje stud.

V rámci analýzy smyslu struktury jsou tedy nižší řády integrovány a ztrácejí svou autonomii. Zůstává ovšem otázkou v jakém smyslu můžou předcházející organická chování těla, které má význam lidské tělo, historicky fundovat kategoriální postoj.

„Lidská dialektika je nejednoznačná: projevuje se nejprve společenskými či kulturními strukturami, jimž dává vyvstat a v nichž se uvězuje. Její užitkové předměty a její objekty kulturní však nejsou tím čím jsou, kdyby aktivita, jež jim dává vzniknout, neměla také za svůj smysl negovat je a překonat.“¹⁰⁹

108 Tamtéž, s. 234.

109 Tamtéž, s. 236. Přikláníme se k tomu překládat pojem „*ambigüe*“ českým *dvoznačnost* namísto *nejednoznačnost*, které by mohlo být ekvivalentem spíše pro „*équivoque*“. Zdá se, že v obecném měřítku Merleau-Ponty ve *Strukturě chování* tyto dva pojmy zaměňuje, avšak právě v kontextu „*lidského řádu*“ získává tento pojem specifický význam vzhledem k otázce vztahu vědomí a těla. Tento význam je dále rozváděn ve *Fenomenologii vnímání*, jejíž český překlad užívá pojmu *dvoznačnost*. Domníváme se, že v

Tuto dvojznačnost, zdá se, Merleau-Ponty nechápe z hlediska analýzy smyslu chování, protože dětské chování se kvalitativně odlišuje od chování dospělého zdravého člověka, ale právě z hlediska jeho historie. Jak jsme již říkali, Merleau-Ponty tuto myšlenku příliš nerozvádí. Když Etienne Bimbenet hovoří o historické souvislosti úrovní strukturace vychází z toho, že Merleau-Ponty uvádí nejnížší smyslu-plný řád, kterým je fyzikální příroda, jako počátek historicity v přírodě. „*S formou tedy nastupuje princip diskontinuity a jsou dány podmínky vývoje ve skocích či krizích, podmínky události, historie.*“¹¹⁰ Strukturaci, tedy vzniknutí každého řádu a integraci řádu předcházejícího, je proto dle něj nutné chápat jako nečekanou událost, která v lůně známého nechává zrodit nové a z autonomní dialektiky činí dialektiku podřízenou vyšší strukturaci. Znamená to, že dochází k posloupnosti událostí z „*cyklické kauzality mezi distribucí sil ve fyzikální formě a jejím okolím*“ se stává „*dialektika živočicha a jeho prostředí*“, z ní vzniká „*dialektika sociálního či kulturního subjektu a společenského či kulturního světa*“ a ta se nakonec integruje do „*kategoriálního postoje*“. Předcházející dialektiky by měly v poslední úrovni figurovat jako její vlastní minulost. Je zjevné, že když Merleau-Ponty mluví o historii strukturace, chce tím poukázat na skutečnost, že vědomí jako kategoriální postoj je založeno na předcházejících úrovních strukturace. Pokusíme se ukázat do jaké míry selhává, když ve *Struktuře chování* prostřednictvím analýzy patologického chování popisuje, jak by historická fundace měla vypadat.

K nejasnosti, kterou si však Merleau-Ponty velmi brzy uvědomil, dochází v okamžiku, kdy uvádí do svých výzkumů Freudovu psychoanalýzu. Pro naše bádání se tato interpretace zdá být klíčovou. Jak jen můžeme soudit na základě několika málo stránek, které jsou ve *Struktuře chování* věnovány tomuto problému, Merleau-Ponty v tomto období ještě neprohloubil svou četbu díla zakladatele psychoanalýzy. Domnívá se totiž, že psychoanalýza z velké části přebírá klasické kauzální myšlení přelomu století a že nevědomí je Freudem pojímáno jako druhé vědomí skryté tomu oficiálnímu, jako soubor potlačovaných reprezentací souvisejících s tělesným puzením. Takovýmto způsobem Freud dle Merleau-Pontyho udržuje klasický dualismus duše a těla. Nevědomí se skrytě projevuje v neuróze či ve snu. Je skladištěm představ, které řídí čistě deterministickým způsobem celek našeho jednání, a jeho obsah je důsledkem potlačení tělesného sexuálního puzení. Ve *Struktuře chování* není zřetelná pozdější myšlenka, že samotný Freud byl tomuto pojetí vzdálen. Merleau-Ponty se snaží vyhnout tomuto pojetí psychoanalýzy, které hovoří o

---

této větě se Merleau-Ponty poprvé dotýká právě tohoto problému.

110 Tamtéž, s. 188.

tělesných pudech a cenzuře ustavené společností, a interpretovat ji v rámci své filosofie jako chování.

Individuální vývoj jedince je nutné chápat jako „*postupnou a diskontinuitní strukturaci (Gestaltung, Neugestaltung) chování*“,¹¹¹ ve kterém je poslední úroveň, tedy bezprostřední chování *žitého vědomí*, integrována do kategoriálního postoje. Ovšem v jakýkoliv moment se může stát, že integrace je v rámci určité traumatické situace potlačena a chování *žitého vědomí* klade odpor další celkové strukturaci. Nemusí vždy nutně dojít k plné integraci a proto Merleau-Ponty hovoří o možnosti nabytí komplexu.

Komplex pro Merleau-Pontyho označuje soubor chování, jejichž struktura se vlivem traumatické situace stala ustálenou a neměnnou. Což znamená, že vznikl určitý automatismus, který v situacích s typickými rysy odpovídá typickým způsobem. „*Nějaký komplex je takovýto segment chování, stereotypní postoj, získaná a trvalá strukturace vědomí ve vztahu k určité kategorii podnětů*“¹¹² Jedná se o primitivní způsob organizace chování, který je redukován na bezprostřední vztah mezi jednáním a situací, návrat k jednodušším strukturám, které lze přirovnat k dětskému a zvířecímu chování. Pokud Freud mluvil o determinismu, který působí na oficiální psychický život, bylo tomu tak proto, že nejvyšší strukturace vědomí byla fragmentována a tyto automatické dialektiky působily pod ní, vědomí tak ve své dynamické struktuře nebylo jednotné.

„*To, co vyžadují fakta, která Freud popisuje pod označením vytěsnění, komplex, regrese nebo odpor, je pouze možnost fragmentovaného života vědomí, který nemá ve všech svých momentech jednotný význam.*“¹¹³

Zároveň s ustáleností a neměnností chování v určitých situacích je tedy nutné hovořit i o oddělenosti tohoto chování od proudu vědomí pokračující strukturace kategoriálního postoje. Jinak řečeno, může se stát, že určité elementy *žitého vědomí* nejsou integrovány do vyššího celku a vytvoří komplex oddělený od vědomého života. Nedochozí-li k dokonalé strukturaci, stereotypní vztah přetrvává v nitru chování řízeném nejvyšší strukturací. Nevědomí je dle Merleau-Pontyho *minulý* způsob chování, které odmítá stát se minulostí, je neustále živé a oddělené od kategoriálního postoje vědomí. Je tedy důvodem automatismu v rámci určitých situací. Nelze jej pojímat jako nejvlastnější charakteristiku člověka, jak by o tom hovořil klasický interpret Freuda, ale jako to, co v člověku přetrvává z nižších úrovní chování.

---

111 Tamtéž, s. 238.

112 Tamtéž, s. 238.

113 Tamtéž, s. 239.

Na základě tohoto rozdělení dochází Merleau-Ponty k velmi překvapivému protikladu mezi dokonalou lidskou bytostí a patologií. Nejlidštějším z lidí, u kterých se integrace odehrává úspěšně, je vlastní kategoriální postoj. „*Freudova kauzální vysvětlení by ve vztahu k nim byla něčím anekdotickým.*“¹¹⁴ O tomto prvním případě platí, že „*tělesné fungování je integrováno v rovině vyšší, než je rovina života, a že tělo se opravdu stalo tělem lidským.*“¹¹⁵ Naproti tomu je možné hovořit o „nedokonalém vědomí“, u kterého došlo k integraci jen zdánlivě a pod kterým operuje ve své autonomii nižší strukturace. „*Naopak se zase řekne, že tělo působilo na duši, jestliže se chování dá beze zbytku pochopit v pojmech vitální dialektiky.*“¹¹⁶ Merleau-Ponty tedy velmi striktně rozděluje naprosto integrované a proto autonomní vědomí a takové, které by se dalo nazvat falešným, protože nedokázalo učinit plnou integraci. Zůstávají v něm izolované a potlačené nižší struktury chování. Autonomní přítomné akty vědomí tohoto člověka jsou jen zdánlivé a ve skutečnosti jedná jeho minulost. Tomuto chování lze porozumět právě na základě nižších dialektik. Merleau-Ponty mluví o historické dvojznačnosti lidské dialektiky jako vztahu žitého vědomí, tedy bezprostředního tělesného angažování do společenského světa, a kategoriálního postoje. Avšak dělá jasný rozdíl mezi pravým a nedokonalým vědomím. Pokud bylo dosaženo nejvyšší integrace, není možné rozdělit na vědomí a tělo, zatímco v druhém případě je chování vysvětlitelné vitální dialektikou a proto můžeme říci, že tělo působí na vědomí.

V prvním případě do sebe nejvyšší strukturace integruje žité vědomí, jenže zůstává nejasné, jak by žité vědomí mohlo nejvyšší strukturaci pozitivně fundovat. Destrukturace z vyššího k nižšímu je postupem od kategoriálního k žitému, od zdravého k patologickému, od distancovaného k bezprostřednímu a nakonec i od přítomného k minulému. Naopak při úspěšné strukturaci je tělu uložen plně lidský smysl a je zcela integrováno do vyššího celku. Avšak historicky zde v žádném smyslu nefiguruje jako pozitivní fundace. Může se nanejvýše projevit tak, že při dramatické události, kterou subjekt nezvládne, nechá vzniknout nevědomému automatickému chování.

g.) Fenomenologie vnímání a anonymní organismus těla jako vrozený komplex

Merleau-Ponty v pozdním období uznává, že ve *Fenomenologii vnímání* zůstával určitým způsobem poplatný ontologickému dualismu klasické filosofie, protože v rámci

---

114 Tamtéž, s. 241.

115 Tamtéž, s. 270.

116 Tamtéž, s. 270.

jeho kritiky užíval pojmy a kategorie, které jí jsou vlastní. Když se na konci padesátých let pokouší překonat předsudky tradiční ontologie, tak tvrdí, že o povaze bytí napovídá příroda.¹¹⁷ V rámci těchto výzkumů promýšlí do všech důsledků status formy.¹¹⁸

Proto se zdá výhodné nesledovat tu argumentační linii *Fenomenologie vnímání*, která se týká přímo kritiky intelektualismu a empirismu, ale spíše implicitnější kroky navazující na *Strukturu chování*, v níž poprvé hovoří o pojmu přírody a pokouší se rozvíjet „filosofii formy“. Ve *Fenomenologii vnímání* dochází ke změně postoje a namísto pozice nezúčastněného pozorovatele se Merleau-Ponty usidluje do vnímání, aby se jej pokusil artikulovat reflexí, která si bude vědoma svého přináležení k nereflektovanému „životu“. Zdá se, že tato skutečnost je příležitostí k úpravě předcházejících výsledků, jež nemohly být dostatečně uchopeny bádáním, při kterém se nezúčastněnému pozorovateli ukazoval smysl struktur chování.

Ve velké míře je ve *Fenomenologii vnímání* řešen vztah vědomí a těla. Pokud bereme tento text jako dílo navazující na *Strukturu chování*, mohli bychom se vyhnout uvažování o jejich vztahu jako o zvláštní jednotě jinak vzájemně rozdílných substancí v podobě reálně existující rozprostrané věci a vědomí. Takové pojetí by mohlo být neúmyslně předeepsáno pojmoslovím tradiční filosofie. Jenže chování organismu není přeci chápáno jako důsledek reakcí ustavených v reálně existujících anatomických drahách, ale jako rozumění vitální situaci a vztahování se k ní.

Nabízí se možnost sledovat pasáž, ve které Merleau-Ponty vědomě navazuje na otázky řešené v jeho prvním velkém textu a upravuje své chápání psychoanalýzy. Zdá se, že v rámci této úpravy se to, co bylo ve *Struktuře chování* míněno pod pojmem *žité vědomí*, skutečně ukazuje jako historický základ. S tím se otevírá cesta k jinému chápání

---

117 Ve shrnutí vyhotoveném k pozdním přednáškám o konceptu Přírody Merleau-Ponty tvrdí: „On est d'abord revenu sur les rapports du problème de la Nature et du problème général de l'ontologie, pour situer plus clairement la recherche en cours. L'étude de la Nature est ici une introduction à la définition de l'être.“ (Nejdříve jsme se znovu zabývali vztahem mezi otázkou Přírody a obecnou otázkou ontologie, abychom lépe stanovili probíhající bádání. Studium Přírody je zde uvedením do definice bytí.) Merleau-Ponty, M., *La Nature. Notes – Cours du collège de France*. Paříž: Editions du Seuil, 1995. s. 370.

118 Renaud Barbaras soudí, že v raném Merleau-Pontyho díle nebyla nikdy vyřešena otázka povahy formy jako vnímaného, které je nadáno významem: „[P]endant toute cette période, l'étude de la *Gestalt* ouvre la voie de l'expérience brute et est donc mise au service de la critique de l'empirisme et de l'intellectualisme, mais la *Gestalt* n'est jamais pensée pour elle-même.“ (Během celého tohoto období, zkoumání *Gestalt* otevírá cestu syrové zkušenosti a vstupuje tedy do služeb kritiky empirismu a intelektualismu, ale *Gestalt* není nikdy myšlen sám o sobě.) Barbaras, R., *Merleau-Ponty et la psychologie de la forme*. In: *Merleau-Ponty, le philosophe et les sciences humaines. Les études philosophiques*. n° 57, 2001/2. s. 156. Barbaras k tomu dodává, že právě úvahy týkající se definice formy, jejíž smysl není udílen vědomím, protože spočívá v konstelaci jejích elementů, přivádějí Merleau-Pontyho k ontologii: „[I]l s'agit de penser la perception à partir du perçu, considéré comme un sens d'être originaire, au lieu de rendre compte du perçu à partir de la perception conçue comme l'acte d'une conscience.“ (Jedná se o to myslet vnímání počínaje vnímaným chápaným jako původní smysl bytí, namísto toho, aby bylo vnímané pochopeno počínaje od vnímání chápaného jako akt vědomí.) Tamtéž, s. 159.

kategoriálního postoje, který je ve své předchozí snad příliš intelektualistické verzi odmítnut.

Na počátku oddílu, který je věnován tělu, Merleau-Ponty zdůrazňuje perspektivismus pohledu, ale nechápe jej primárně jako možnost přístupu k virtuálnímu. Zásadní důležitost je kladena na pojem vnímaného světa, který není nikdy dovršený a ve kterém každý předmět získává význam jen z horizontu, v rámci kterého se ukazuje. Skutečnost, že věc vidím pouze z jedné perspektivy, odkazuje především na mou vlastní pozici a na mou tělesnou situovanost. Tělo není ani tak objektem mezi objekty, jako spíše tím co se nachází vždy na mé straně. „*Funkci živého těla mohu pochopit jen tak, že ji sám vykonávám, a jen v té míře, v níž jsem tělem, které se pozvedá ke světu*“¹¹⁹ Merleau-Ponty se tímto orientuje na oblast výzkumu, kterou později v textu označí pojmem vlastní tělo (*le corps propre*). Poukazuje na tělo v jeho prožívání, aby došlo k základnímu rozlišení od realistického postoje pojímajícího tělo jako pouhý o sobě existující vnějšek, jako objekt mezi objekty. Ovšem zároveň je zde řeč o *funkci* a o *životě*. Domníváme se, že v základních analýzách těla, na které se zaměříme, Merleau-Ponty explicitně navazuje na problematiku *Struktury chování* a rozvíjí myšlenky týkající se psychoanalýzy.

Na počátku analýz věnovaných tělu Merleau-Ponty poukazuje na nedostatečná fyziologická a psychologická vysvětlení zkušenosti pacientů, kteří pocítují amputovanou či odtrženou končetinu. Domnívá se, že tyto případy odkazují na před-objektivní zkušenost světa, která byla dříve zachycena pojmem chování. Zvířecí a dětské bezprostřední vztahování se k prostředí nebylo převoditelné ani na psychický, ani na fyziologický fakt. Merleau-Ponty chce nyní toto intencionální vztahování se nazývat *bytím ke světu* či *existencí*. „*Mít tělo znamená, v případě živé bytosti, spojovat se s vymezeným prostředím, splývat s jistými rozvrhy a kontinuálně se v nich angažovat.*“¹²⁰

V mé zkušenosti vnímaného se vztahuji k věcem, se kterými mohu aktuálně libovolně pohybovat. Avšak i když tak aktuálně nečiním, tyto věci samy se dávají jako manipulovatelné. Takto tedy vnímaný svět odkazuje na určité schopnosti, které se nacházejí na mé straně. Existuje zde určitá dvojznačnost mezi aktuálním tělem, které s něčím zachází a habituálním tělem, kterému se věci dávají jako manipulovatelné. U těchto pacientů druhé získává převahu nad prvním¹²¹ a ačkoliv pacientovi končetina aktuálně

---

119 Merleau-Ponty, M., *Phénoménologie de la perception*. Paříž: Gallimard, 2009. s. 104. (Dále citováno jako PHP.)

120 Tamtéž, s. 111.

121 Tato převaha není absolutní, protože pacient nemůže s věcmi fakticky manipulovat a o svém hendikepu „ví“ do té míry, do jaké jej odmítá připustit a vyhýbá se mu. Podrobnější rozvedení této otázky však přesahuje intence tohoto textu.

chybí „ve světě, který volá po angažování, nachází jistotu o své celistvosti.“¹²² Toto bádání odkazuje na tělo jako neosobní jsoucno, nacházející se pod aktuálním prožíváním.

Když Merleau-Ponty hovořil o psychoanalýze, stanovil komplex jako nižší dialektiku, která je izolována od nejvyšší strukturace vědomí a která odsuzuje lidskou bytost k nezdárnému opakování. Ačkoliv se chování zdá být vědomé a autonomní, ve skutečnosti je řízeno neosobním automatismem. Avšak neurotik o tomto svém nedostatku neví, nemůže si jej předložit před svůj zrak. „[T]ato minulost, která zůstává naší skutečnou přítomností, se od nás naopak nevzdaluje a stále se skrývá za naším pohledem.“

¹²³ Dle *Struktury chování* byl komplex „stereotypní postoj, získaná a trvalá struktura vědomí ve vztahu k určité kategorii podnětů.“¹²⁴

Ve *Fenomenologii vnímání* ovšem reflexivní odhalování nereflektovaného poukazuje na skutečnost, která mi není vnější, a přesto obsahuje určitou cizost, která nemůže být předložena před pohled vědomí. Merleau-Ponty totiž definuje samotné chování lidského organismu jako komplex a vztah vědomí a těla problematizuje jako vztah individuálního vědomého života a anonymního života tělesného organismu:

„[M]ůj organismus jakožto před-osobní lpění na obecné formě světa, jakožto anonymní a obecná existence se nachází pod mým osobním životem a hraje roli vrozeného komplexu.“¹²⁵

Mluvíme zde o komplexu v širším slova smyslu, než by bylo pouhé vytvoření automatického chování navzdory novým zkušenostem. Jedná se o organismus mého těla a jeho typickou rytmiku, jeho smyslové orgány napojené na typické prostředí, kterým je vnímaný svět, jenž je nerozlučně polem praxe. Člověk je prostřednictvím tělesného organismu součástí biologické, historické a sociální situace, do níž je narozením vržen a kterou si nemohl zvolit. Aniž by toho kdy mohl docílit, osobní život se po většinu času marně snaží potlačovat anonymní život tělesného organismu, na který zapomíná a který jej překvapuje nejzjevněji v období nemoci. Tělo a jeho typická rytmika jsou však ve skutečnosti vždy v určitém smyslu součástí osobní situace člověka. „V ohrožení se může dokonce stát, že má lidská situace vymaže mou biologickou situaci, že se mé tělo bez výhrad zapojí do činu.“¹²⁶ Vztah mezi tělem a vědomím není vztah mezi myšlením a rozprostraněností. Lidská bytost, jako existence či bytí ke světu, je pojata jako vztah mezi

---

122 Tamtéž, s. 111.

123 Tamtéž, s. 112.

124 SCH. s. 238.

125 PHP. s. 113.

126 Tamtéž, s. 113.

dvěma typy chování: anonymním životem organismu a osobním životem jedince.

„Konkrétně pojatý člověk není psychičnem, které by bylo spojeno s organismem, nýbrž tímto přecházením existence sem a tam, které jednou přenechává své bytí tělu a jindy se nechá strhnout k osobním aktům“¹²⁷

Merleau-Ponty sice hovoří o dvou polohách, avšak ve skutečnosti nelze uvažovat tak, že by jednou bylo *bytí ke světu* pouze anonymním a jeho osobní život by se uložil ke spánku a podruhé pouze osobním životem, který zcela pohltí biologickou situaci. Více než dvě krajní polohy je nutné zdůraznit právě ono přecházení samotné. Odehrává se zde totiž vztah vzájemného přesahování mezi oběma druhy chování. Vidíme, že se již nejedná o jednosměrnou strukturaci, která je neustále ohrožena, jako tomu bylo v případě *Struktury chování*. Lidská bytost je bytím ke světu či existencí, ve které dochází k vzájemnému přesahování mezi osobním životem vědomím a anonymním životem těla.

Výše jsme již mluvili o tom, že i ty nejprostší biologické akty poukazují na osobní život individua. Lidské tělo, jehož pohyby před sebou vnímám, není pouhým organismem vztahujícím se ke svému prostředí, ale je mi vždy dáno právě jako lidské. Jeho obličej má určitý výraz, vyjadřuje určité rozpoložení. Navíc jakákoliv gesta a zaujaté pozice mají určitý charakteristický osobitý styl, který se stává více zřetelným v hlase, rukopisu či malbě. Na druhou stranu všechny schopnosti těla – počínaje motorickou a perceptivní adhezí ke světu a všemi zvláštními praktickými zvyky konče – jsou záležitostí anonymního organismu. Naše tělo toho ví o světě daleko více a daleko dříve, než my samotní. Je souborem automatických chování, která rozumějí situaci před explicitním vědomím. Vůči tomuto prvnímu vztahu s prostředím chování nejsou nikdy vnější ani svobodné poznávající akty, které můžeme s věcmi podnikat, ani žádné „čistě“ intelektuální početní operace. Od této původní úrovně naší adheze ke světu se není možné odpoutat a vše co činím, činím v jejím rámci.

Pokud jde o vnímání a pohyb, není to zprvu vědomí, ale anonymní tělo, které se otevírá světu a intencionálně se k němu vztahuje. Určitému pohybu může být samozřejmě rozuměno jako přemístění založeném vůlí osobního života, avšak jeho aktuální výkon je prodchnut pohybovým návykem a rozuměním situaci sídlícím v anonymním těle. Nepředstavuji si přeci každý sebemenší pohyb těla předtím, než jej vykonám. Nestanovuji v objektivním prostoru přesný bod cílového umístění končetiny, abych pak kauzálně zapůsobil na tělo a vyvolal elementární pohyb nohy. Stejně tak si při výkonu přemístění

---

127 Tamtéž, s. 117.

nepředstavuji cíl, ke kterému mám dospět. U vnímání jako organické otevřenosti smyslových polí vnímanému světu je pak snad ještě zřetelnější, že nejsem jeho tvůrcem a že můj osobní život přichází až příliš pozdě.

„Člověk tedy může získat mentální a praktický prostor, který jej v zásadě vyprostí z jeho prostředí a umožní mu, aby je viděl, právě tím, že se zřekne jisté části své spontaneity a svými stabilními orgány a předem ustavenými okruhy se veváže do světa.“¹²⁸

Příroda jako soubor schopností života anonymního těla tedy nese osobní život vědomí a podílí se na něm. Samotné možnosti vědomí historicky předchází vitální vztah světa a organismu lidského těla, který byl ve *Struktuře chování* nazýván „žitým vědomím“. Z pohledu historické dvojznačnosti se jedná o odhalování organické přírody v nás – tedy vztahu k přirozenému, společenskému a kulturnímu prostředí – jako skutečného základu našeho personálního života. To je dle Merleau-Pontyho vlastní úkol radikální filosofické reflexe:

„Je třeba předvést vědomí před jeho vlastní nereflektovaný život ve věcech a probudit je k jeho vlastnímu příběhu, který zapomělo. Právě v tom tkví úloha filosofické reflexe.“¹²⁹

Biologický organismus je jako minulost, která odmítá stát se minulostí. Je to předchůdný typ chování, který nemůže být nikdy překonán, integrován či povýšen a cokoliv co posléze nazýváme autonomními akty vědomí se na něm zakládá:

„(T)ato specifická minulost, jíž je naše tělo, může být uchopena a převzata individuálním životem jen díky tomu, že tento život ji nikdy netranscendoval, protože ji potají uchovává a vynakládá v ní část svých sil, protože tato minulost zůstává jeho přítomností“¹³⁰

Vztah mezi organismem a vědomím není vztahem vnějším, ale vztahem historické fundace. Avšak zdá se, že běžné kategorie času na vyložení jejich vztahu nepostačují. Tělo získá porozumění světu před mým osobním životem, avšak toto minulé porozumění se potvrzuje v přítomnosti mého aktuálního prožívání. Jinak řečeno, osobní život vědomí bychom mohli nazvat jako přítomnost, která není v naprosté čistotě přítomností, stejně jako

---

128 Tamtéž, s. 117. Zde nás samozřejmě vyrušují pojmy jako „stabilní orgány“ a „předem ustavené okruhy“. Viděli jsme, jaké množství analýz musel Merleau-Ponty vypracovat, aby předvedl jejich nesmyslnost. Zdá se, že nyní tyto termíny používá pouze v rámci diskuze s mechanistickou fyziologií.

129 Tamtéž, s. 56.

130 Tamtéž, s. 114.

bychom mohli nazvat anonymní život těla jako minulost, která není nikdy čistou minulostí. Akt aktuálního vnímání se opírá o minulost tělesného vztahu se světem, avšak jako minulost je tento vztah potvrzován v přítomnosti. Vnímání připadá nejdříve životu těla, je minulostí, která je otevřeností světu, vždy před příchodem personálního života. Ovšem tato minulost je vždy usebrána přítomností aktuálního vnímání.

Tělo ve svém vztahování se ke světu bylo dle *Struktury chování* minulostí strukturace vůči *kategoriálnímu postoji*, jenže nebylo jasné jak jej může pozitivně zakládat. Nyní se ukazuje, že se nejedná o chování, které se do nejvyšší úrovně integruje, ale je tím, co se nachází v nejhlubším nitru vědomého života jako jeho minulost. Načrtněme ještě na jiném příkladě, v jakém smyslu je fundací vědomí právě organické chování. Vztah mezi osobním a anonymním životem je totiž nutné brát v potaz i při otázkách týkajících se jednání a svobody.

Merleau-Ponty hovoří v závěrečné kapitole Fenomenologie vnímání o fakticitě lidské bytosti, pod níž rozumí to, co jsme ve *Struktuře chování* pojímali jako žité vědomí či bezprostřední tělesný vztah s prostředím integrující předcházející struktury chování. V kapitole Fenomenologie vnímání věnované vztahu mezi anonymitou a osobním životem jsme odhalili, že tato minulost se nachází v nejhlubším nitru osobního života vědomí jako předchůdný vztah těla a světa. V této minulosti se připravuje to, co pro osobní život bude mít smysl. Na příkladu uvědomění si třídní náležitosti Merleau-Ponty ukazuje, jak se dané a prožívané významy proměňují na významy explicitní.

Uvědomění si třídní náležitosti není způsobené podmínkami, ve kterých žiji. Není důsledkem reálně existující společenské vrstvy, ke které náležím. Není však ani nemotivovaným a bezprostředním rozhodnutím. Toto mé rozhodnutí se totiž připravuje dlouho přede mnou.

„Třída totiž není něčím, co by bylo možné konstatovat či nařídit, [...] dříve, než ji myslíme, ji žijeme jako tíživou přítomnost, jako možnost.“¹³¹

Dělník rozumí podobnosti mezi sebou a druhým dělníkem. Avšak nikoliv tak, že by v reflexi porovnával jeho život se svým. Tento vzájemný soulad a společný úděl prožívá prostřednictvím gest a úkolů, které vnímá jako společné. Třída je žitý význam, prostřednictvím kterého se lidská bytost vztahuje do společenského života. Explicitní vědomí má v tomto anonymním životě zdroj svého života. Zaujmutí stanoviska vzhledem k případné revoluci *„zraje v koexistenci, aby pak propuklo ve slovech a upnulo se*

---

131 Tamtéž, s. 510.

*k objektivním cílům.*¹³² V tomto bezprostředním vztahování se ke společenskému světu, při kterém ještě neexistuje rozlišení mezi individuálními životy, se rýsuje smysl, jenž může být tímto individuálním životem usebrán. Jedná se o vždy otevřenou situaci, ve které se načrtávají různé možnosti. V ní je osobní život motivován tímto prožívaným společným údělem, který na něj působí svým smyslem. Tento smysl však získává skutečnou efektivitu, jen pokud je jako takový uznán. Případná polarizace společnosti je důsledkem pomalé krystalizace, při které došlo k výslovnému uvědomění si nutnosti zaujmout pozice vzhledem k případné revoluci. Jde o proces, při kterém se smysl prožívaný anonymní existencí vplíží do osobního života vědomí. Až na jeho konci se zaujetí kladného stanoviska k revoluci a podílení se na organizaci proletářského hnutí stanou pro dělníka explicitní záměry.

Žádná historická událost není způsobena bezprostředním čistým rozhodnutím, není ovšem ani kauzálním důsledkem společenských podmínek či předchozích událostí. Budoucnost se připravuje v koexistenci, v bezprostředním vztahu anonymního organismu těla s jeho prostředím chování, tedy společenské a historické situaci. Děje se tak dávno předtím, než-li se stane osobním rozhodnutím. Člověk neřídí dějiny nemotivovanými a bezprostředními rozhodnutími, je nutné uznat roli „*funkční a zobecněné existence, která z něj činí dějinný subjekt.*“¹³³ Merleau-Ponty tvrdí, že „*Sinngebung není pouze odstředivé, a právě proto subjektem dějin není individuum.*“¹³⁴ Svým zdánlivě bezprostředním rozhodnutím různým způsobem ohýbáme a pozměňujeme smysl dějin, avšak dějiny sami nám prostřednictvím naší situovanosti tento smysl nabízejí. Nové významy může osobní život vědomí rozprostírat do světa díky tomu, že uzrály v jeho nejhlubším nitru. Tímto způsobem se anonymní existence těla podílí na osobním životě vědomí.

---

132 Tamtéž, s. 510.

133 Tamtéž, s. 513.

134 Tamtéž, s. 514.

Závěrem

Žitý svět je horizontem, ve kterém se odehrává veškeré mé jednání, mé poznání a směřují na něj i veškeré mé intence. Je původní úrovní, kterou není možné zcela pojmut v rámci definice a kterou nemůžeme nikdy předložit v její transparentnosti před náš zrak. Filosofie konstituujícího vědomí a kauzální myšlení realistické vědy se od této původní úrovně svou metodologií různými způsoby odpoutávají. Z toho důvodu jsou jejich závěry mylné. Vůči žitému světu je sekundární jak každá reflexe zkušenosti, tak veškeré vědecké poznávání. Avšak, pokud to o sobě tyto činnosti ví, mohou se pokusit částečně zachytit jeho podstatné rysy a vyvolat naše původní zkušenosti s ním.

Ukázali jsme, že realismus klasické vědy je podroben významné kritice, nikoliv pouze ze strany filosofie, ale i ze strany vědeckého myšlení samotného. Konkrétně tvarová teorie kritizuje atomistickou metodu klasické psychologie a snaží se svůj objekt pojímat jako celek nadaný významem. Avšak *formu*, nakonec pojímá jako součást reálně existující přírody.

Merleau-Ponty teorii tvarových psychologů přejímá a snaží se rozvíjet ve filosofii formy, která uchopuje přírodu na základě vnímaného významu, jenž je schopný podstoupit hierarchizaci. V raném textu hraje zásadní roli pojem chování, ale jeho nejvyšší strukturace je prostřednictvím popisu patologií odhalena jako nevěrohodná. Tento popis se až příliš podobá popisům klasické filosofie, aniž by v celé míře byl brán zřetel na nutný organický a tělesný charakter chování. Návaznost na tyto otázky lze vysledovat ve *Fenomenologii vnímání*, ve které dochází k zásadní úpravě a k jasnějšímu chápání dvojznačnosti vztahu vědomí a těla. Tělo jako organické chování není integrováno do plně vědomého chování, ale pouze díky tomu mu může být historickým základem. V důsledku toho musí být nově promyšlen pojem kategoriálního postoje, který ve své předchozí verzi nemůže pod náporom důkladných analýz *Fenomenologie vnímání* obstát. Jeho přímá kritika, která je v tomto díle obsažena, však přesahuje intence našeho pojednání.

Domníváme se, že zároveň s tím, co se nám podařilo načrtnout, je nutné brát v potaz i to, co je *podstatné* a na základě našeho textu stále zůstává k myšlení. Když Merleau-Ponty odsuzuje teorii isomorfismu, staví se proti naivní realistické ontologii, ke které se dle něj nakonec Kurt Koffka sobě navzdory uchýlil. V raném díle se snaží ukázat, že filosofie vědomí i realismus vědy jsou založeny na naivních předsudcích dualistické ontologie, avšak otázka po bytí žitého světa není přímo položena. Zdá se nám, že pro její zodpovězení je nutné sledovat, jakým způsobem se u Merleau-Pontyho dále vyvíjí

dotazování po třech oblastech, kterým jsme se do tohoto okamžiku věnovali: příroda, historie a význam. Všechny tyto pojmy, na jejichž vzájemné vztahy je nezbytné se zaměřit, určitým způsobem souvisí s vědeckým uvažováním.

Prostřednictvím chování byl zvířecí život charakterizován jako nositel významu. Živá příroda, jejíž kauzální a atomistické pojetí bylo odmítnuto, se ve Fenomenologii vnímání ukázala jako to, co je vždy na mé straně. Avšak zdá se, že pozdější výzkumy musí přehodnotit dvě charakteristiky přisouzené přírodě. První takový rys se ukazuje, když Merleau-Ponty hovoří o lidské bytosti jako o setkání dvou typů času tedy setkání mezi cyklickým časem anonymního těla a lineárním osobním příběhem individua: „*Oba příběhy se jistě nikdy nekryjí dokonale: jeden z nich je banální a cyklický, druhý může být otevřený a jedinečný.*“¹³⁵ Pozměnění tohoto pojetí časovosti přírody jako opakujících se cyklů přichází s pojmem založení. Merleau-Ponty totiž tvrdí: „*Něco jako založení existuje dokonce i u zvířecosti (existuje impregnace zvířete živočichy, kteří jej na počátku jeho života obklopují); - a dokonce i u lidských funkcí, o kterých se soudí, že jsou čistě „biologické“.*“¹³⁶ S pojmem založení souvisí i druhý nedostatečný rys přírody a nutnost předefinovat pojetí anonymního těla jako *vrozeného* komplexu. Merleau-Ponty totiž později tvrdí, že chce definovat „*založené v protikladu k vrozenému (jako to, co je získané); k přirozenému uzrání.*“¹³⁷ Z pohledu *Struktury chování* a na počátku naznačeného pojetí podstaty, se nabízí ještě druhá oblast tázání. Musíme ozřejmit, zda jsme oprávněni mluvit o jasných hranicích, a třídit přírodu definitivně na tři řády významu, jestliže forma je podstata a je tím pádem podstatně nepřesná a nedokončená.

V rámci otázky týkající se historie je nutné rozvést trojí téma, kterého jsme se v naší práci již okrajově dotkli. Pokud historické dění nelze popsat jako soubor na sobě nezávislých a náhodných událostí, avšak jednotlivé události nejsou ani řízeny určitým předem daným principem, pak se zbývá dotazovat, jakým konceptem je možné historii či čas postihnout. Dále se pak klade otázka, co znamená, že o historii je možné mluvit nejen v rámci kulturního světa, ale lze ji nalézt i v přírodě. A nakonec je nutné postihnout, co znamená ono přejmutí smyslu, který se rýsuje ve společenském a historickém světě.

V rámci dotazování se po významu je nutné odhalit dvě záležitosti. Pokud je

---

135 Merleau-Ponty, M., *Phénoménologie de la perception*. Paříž: Gallimard, 2009. s. 117.

136 „Il y a quelque chose comme une institution jusque dans l'animalité (il y a une imprégnation de l'animal par les vivants qui l'entourent au début de la vie); - et jusque dans les fonctions humaines que l'on croyait purement „biologique“.“ Merleau-Ponty, M., *L'institution dans l'histoire personnelle et publique. Le problème de la passivité – le sommeil, l'inconscient, la mémoire. Notes de Cours au Collège de France (1954 – 1955)*. Paříž: Belin, 2003. s. 124.

137 „l'institué par opposition à l'inné (comme ce qui est acquis); à la maturation naturelle.“ Tamtéž, s. 49.

význam organického těla vlastní lidskému kulturnímu řádu, pak je důležité dotazovat se, zda význam sledovaný u zvířat svědčí o jejich kultuře. Dále je pak nezbytné tázat se po statusu významu jako něčeho, co je dané ve vnímání. K této otázce pobízí *forma*, kterou již nestačí vymezovat pouze negativně a která by měla být myšlena pro sebe jako „*idealita* daná ve *faktické* zkušenosti“ a nikoliv jako „význam pro vědomí“. Zároveň s tím je kladena otázka, zda je význam vlastněný a plně determinovaný, nebo zda je spíše nastávaním či genezí. Až budou zodpovězeny tyto otázky, bude moci Příroda jako dění se významu naznačit cestu k bytí fenoménu žitého světa.

Použitá literatura

Arbes, J., *Newtonův mozek*. in: Arbes, J., *Newtonův mozek a jiná romaneta*. Praha: Levné knihy KMa, 2002.

Barbaras, R., *De l'être du phénomène*. Paříž: Millon, 2001.

Barbaras, R., *Merleau-Ponty et la psychologie de la forme*. In: *Merleau-Ponty, le philosophe et les sciences humaines. Les études philosophiques*. n° 57, 2001/2.

Bimbenet, E., *Nature et humanité*. Paříž: Vrin, 2004.

Husserl, E., *Ideje k čistě fenomenologii I*. Praha: Oikoymenh, 2004.

Husserl, E., *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha: Academia, 1972.

Köhler, M., *Psychologie de la forme*. Paříž: Gallimard, 2000.

Merleau-Ponty, M., *L'institution dans l'histoire personnelle et publique. Le problème de la passivité – le sommeil, l'inconscient, la mémoire. Notes de Cours au Collège de France (1954 – 1955)*. Paříž: Belin, 2003.

Merleau-Ponty, M., *La guerre a eu lieu*. In: Merleau-Ponty, M., *Sens et non-sens*. Paříž: Gallimard, 2009.

Merleau-Ponty, M., *Le langage indirect et les voix du silence*. In: Merleau-Ponty, M., *Signes*. Paříž: Gallimard, 2008.

Merleau-Ponty, M., *La Nature. Notes. Cours du collège de France*. Paříž: Editions du Seuil, 1995.

Merleau-Ponty, M., *Les sciences de l'homme et la phénoménologie*. In: Merleau-Ponty, M., *Psychologie et pédagogie de l'enfant*. Paříž: Verdier, 2001.

Merleau-Ponty, M., *Marxisme et philosophie*. in: Merleau-Ponty, M., *Sens et non-sens*.
Paříž: Gallimard, 2009.

Merleau-Ponty, M., *Phénoménologie de la perception*. Paříž: Gallimard, 2009.

Merleau-Ponty, M., *Struktura chování*. Praha: Filosofia, 2008.

Toadvine, T., *Merleau-Ponty's Reading of Husserl: A Chronological Overview*. In:
Toadvine, T. - Embree L. (ed.), *Merleau-Ponty's Reading of Husserl – Contributions to
Phenomenology*. Volume 45, 2002.

Abstract

The present essay aims to elucidate Merleau-Ponty's attitude towards science in his early published works. Being a phenomenologist, he refuses to understand science as a tool to discover general natural laws valid once for all and for everyone which are supposedly to be found in the reality inaccessible to our so called naive experience. However, he esteems the gestalt psychology because in his eyes this scientific field founds its conceptions on the lived-world without mistaking these very conceptions as only reality when compared the lived-world itself. We aim to apprehend Merleau-Ponty's attitude relative to these two types of scientific approach as a dialogue through which he establishes his own thinking. The research starts with Husserl's discovery of the lived-world, or, in other words, of the original soil of our experience preceding all philosophical reflexion as well as all scientific construction. This effort ought to help us with understanding the reasons of Merleau-Ponty's critique of causal thinking and realistic science. In the next step, we will present the notions of "behavior" and "form" used in the framework of gestalt psychology. This elucidation will gradually lead us to the outlines of the manner in which Merleau-Ponty extends this psychological concept to the field of philosophy. Last of all, we will uncover the way in which he corrects own achievements of his first book in the *Phenomenology of perception*.

Keywords: phenomenology, interpretation, science, behavior, lived-world, gestalt psychology

Abstrakt

Cílem tohoto textu je nastínit způsob, jakým Merleau-Ponty pojímal na počátku své filosofické dráhy vědecké myšlení. V rámci své filosofické pozice odmítá takové pojetí vědy, které z ní činní nástroj k odhalení reálně existujících zákonitostí přírody. Naproti tomu Merleau-Pontymu byla velmi blízká tvarová psychologie. Domníval se, že její pojmy jsou založeny žitém světě, aniž by se jej snažily redukovat. Jeho vztah k oběma typům věd pojímáme jako dialog, díky kterému dospívá ke svému vlastnímu myšlení. Zkoumání se otevírá s objevením žitého světa, tedy původní úrovně, která předchází každé filosofické reflexi a každému vědeckému odhalování v sobě spočívající reality. Husserlův objev je zásadní pro pochopení vědy i filosofie jako sekundárních operací. Objasníme kritiku, kterou Merleau-Ponty adresuje kauzálnímu uvažování a realistické vědě. Dále objasníme pojmy chování a forma a poukážeme na způsob, jakým Merleau-Ponty prodlužuje tvarovou psychologii na půdu filosofie. V rámci toho se pokusíme prokázat, že ji zároveň očišťuje od posledního realistického předsudku, který v sobě chová. Na závěr načrtne jakým způsobem Merleau-Ponty na půdě *Fenomenologie vnímání* koriguje prostřednictvím radikální radikální filosofické reflexe své prvotní závěry týkající se vztahu vědomí a těla.

Klíčová slova: fenomenologie, interpretace, věda, chování, žitý svět, tvarová psychologie